

**JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH
BUDĚJOVICÍCH**

ZEMĚDĚLSKÁ FAKULTA

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2010

Jana Nováková

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

EKONOMICKÁ FAKULTA

Katedra řízení

Studijní program: M4101 Zemědělské inženýrství

Studijní obor: Provozně podnikatelský obor

Řízení rizik v bankovním sektoru

Vedoucí diplomové práce

Ing. Vladimír Štípek, Ph.D.

Autor

Jana Nováková, DiS.

2010

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou – diplomovou – disertační práci jsem vypracoval/a samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury. Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě (v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Zemědělskou fakultou JU) elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

Datum 22.4.2010

Jana Nováková, DiS.

Poděkování vedoucímu práce

Děkuji tímto Ing. Vladimíru Štípkovi za odborné vedení a pomoc při zpracování diplomové práce. V neposlední řadě bych chtěla poděkovat svým rodičům za podporu po celou dobu mého studia.

Jméno a příjmení autora: **Jana Nováková**

Název diplomové práce: **Řízení rizik v bankovním sektoru**
Název v angličtině: **Risk Management in Banking Sektor**
Vedoucí bakalářské práce: **Ing. Vladimír Štípek, Ph.D.**

Anotace

Předmětem diplomové práce je popsání úvěrového rizika banky a možností jeho řízení, které vedou k jeho eliminaci či snížení. Celá práce je primárně rozdělena do šesti částí. První kapitola popisuje úvěrové riziko a příčiny jeho vzniku, krátce jsou také popsána ostatní bankovní rizika. Druhá kapitola se zabývá systémem řízení úvěrového rizika, přičemž významná část této kapitoly je věnována jednotlivým zajišťovacím instrumentům. Třetí kapitola je zaměřena na různé roviny řízení úvěrového rizika. Čtvrtá kapitola popisuje různé přístupy k úvěrovému riziku – klasický, založený na tržních datech a ze strany regulátora. Pátá kapitola je zaměřena na kapitálovou přiměřenost, přičemž značná část je věnována novým pravidlům kapitálové přiměřenosti, tzv. BASEL II. Poslední část analyzuje kvalitu úvěrového portfolia ve vybraných bankách.

Klíčová slova:

bankovní rizika, úvěrové riziko, řízení úvěrového rizika, Basel II, standardizovaný přístup, přístup založený na interním ratingu, zajištění úvěrového rizika, úvěrový limit

Keywords:

bank risks, credit risk, credit risk management, Basel II, standardised approach, internal ratings based approach, credit risk security, limit of credit

1. Úvod.....	6
2. Literární přehled.....	8
2.1 Riziko v bankovním podnikání.....	8
2.1.1 Definice rizika.....	8
2.1.2 Druhy bankovních rizik.....	9
2.1.2.1 Úvěrové riziko.....	9
2.1.2.2 Obchodní riziko (tržní).....	13
2.1.2.3 Likvidní riziko.....	14
2.1.2.4 Operační riziko (provozní).....	15
2.1.2.5 Ostatní bankovní rizika.....	15
3. Cíl a metodika.....	18
3.1 Metodický postup	18
3.2 Metodika zpracování literárního přehledu.....	18
3.3 Metodika zpracování praktické části	18
3.4 Metodika zpracování dat	18
4. Praktická část.....	19
4.1 Systém řízení úvěrového rizika.....	19
4.2 Úvěrová strategie a politika.....	20
4.3 Identifikace úvěrového rizika.....	21
4.4 Měření úvěrového rizika.....	22
4.5 Zajištění úvěrového rizika.....	24
4.5.1 Definice zajištění.....	25
4.5.2 Druhy zajištění.....	26
4.6 Monitorování úvěrového rizika.....	35
5. Roviny řízení úvěrového rizika.....	36
5.1 Řízení úvěrového rizika na úrovni úvěrových obchodů.....	37
5.1.1 Úvěrový proces.....	37

5.1.2	Úvěrové limity pro jednotlivé klienty.....	42
5.1.3	Metody identifikace klienta.....	43
5.2	Řízení úvěrového rizika na úrovni úvěrového portfolia.....	47
5.2.1	Limity úvěrového portfolia.....	50
5.3	Řízení úvěrového rizika na úrovni bankovního portfolia.....	51
5.3.1	Limity čisté úvěrové angažovanosti.....	52
5.3.2	Úvěrové riziko v souvislostech.....	53
6.	Základní přístupy k úvěrovému riziku a kapitálová přiměřenosti.....	55
6.1	Klasický přístup.....	56
6.1.1	Raitingový přístup.....	57
6.2	Přístup k úvěrovému riziku dle BASEL II.....	59
6.3	BASEL II a ČR.....	64
7.	Praktický příklad porovnání bank.....	66
7.1	Komerční banka a její portfolio.....	68
7.2	Česká spořitelna a její portfolio.....	73
7.3	UniCredit Bank a její portfolio.....	80
7.4	Návrhy řešení problémových úvěrů.....	85
8.	Závěr.....	94
9.	Summary.....	96
	Seznam použité literatury	
	Seznam použitých schémat, tabulek a grafů	
	Seznam zkratk	
	Seznam příloh	

1. ÚVOD

V současné době prochází bankovníctví velkými změnami. Mění se zaběhlé postupy, banky vstupují do nových odvětví podnikání a naopak. Tradiční bankovní činnosti provádějí subjekty, které dosud pracovaly ve zcela jiných oblastech. Probíhá neúprosný boj o klienta, o nové trhy, přičemž přežívají jen ty banky, které jsou pružnější, lépe se orientují, dokáží předvídat, jsou lépe organizované apod.

Změny, ke kterým dochází ve světovém bankovníctví, můžeme zaznamenat i v českém bankovním sektoru. Naše banky zaznamenaly obrovský pokrok, ať již např. z hlediska širě nabízených produktů, kvality služeb (např. v tuzemském i zahraničním platebním styku apod.), získané pověsti (viz ohodnocení renomovanými ratingovými agenturami), používaných technologií (např. počet bankomatů), nebo kupříkladu z hlediska kvalifikační úrovně zaměstnanců.

Globalizace kapitálových trhů, integrování finančních služeb a růst technologických a finančních inovací geometrickou řadou včetně prudkého rozvoje derivátů, zvyšuje nároky na řízení rizik. Nejvýznamnějším rizikem, kterému banky při svém podnikání čelí, neboť přirozeně vyplývá ze stále dominantního předmětu jejich činnosti – úvěrování, je riziko úvěrové.

Banky se snaží toto riziko snížit na pro ně přijatelnou úroveň, například prostřednictvím posuzování bonity klienta a pravděpodobnosti, že bude moci své závazky splatit. Mohou také diverzifikovat strukturu svého úvěrového portfolia a přijímat různé formy zajištění úvěrových obchodů. Řízení tohoto rizika vždy patřilo ke klíčovým prvkům obchodní činnosti bank a má proto rozhodující význam pro úspěch nebo neúspěch každé banky.

V oblasti úvěrového rizika probíhá v posledních letech mnoho inovací, zejména pokud jde o jeho řízení. Systém řízení úvěrového rizika prochází obrovským vývojem, kdy téměř denně je možné v odborném tisku číst o nových přístupech v řízení tohoto rizika. Za složitostí řízení úvěrového rizika lze spatřovat stále rostoucí rozmanitost obchodování včetně rostoucího počtu nástrojů a služeb, účast na mezinárodních trzích. Existence vzájemné provázanosti jednotlivých bankovních rizik vede v celosvětovém měřítku ke snaze o integraci řízení bankovních rizik.

O významu úvěrového rizika svědčí také skutečnost, že hlavní postupy řízení, měření a regulace úvěrového rizika jsou zakotveny v právních dokumentech (např. direktivy EU, zákonodárství ČR) a v mnoha dokumentech Basilejského výboru pro bankovní dohled (např. koncept kapitálové přiměřenosti – BASEL II).

Teoretická část této diplomové práce je zaměřena na bankovní rizika, přičemž podrobně pojednává o metodologii vymezení bankovních rizik. Zvláště důkladně je popsáno úvěrové riziko a jeho členění, neboť je klíčové pro tuto práci.

Systému řízení úvěrového rizika se věnuje třetí kapitola, která začíná stručným výkladem pojmu úvěrová strategie a úvěrová politika, poté následuje objasnění jednotlivých součástí systému řízení úvěrového rizika – identifikace, měření, zajištění, monitoring, přičemž zajištění je věnována větší pozornost než zbylým třem složkám systému. Třetí kapitola se zabývá různými přístupy k úvěrovému riziku. V úvodu čtvrté kapitoly je uvedeno základní členění modelů. Dále je uvedena bližší charakteristika jednotlivých individuálních úvěrových modelů.

Pátá kapitola se zabývá konceptem kapitálové přiměřenosti, tzv. BASEL II., vysvětlením konceptu, následuje popis základních charakteristik pravidel a dále je zmíněn Česká republika k BASEL II.

Praktická část je zaměřena na analýzu úvěrové portfolio tří českých bank. Vzhledem k zaměření práce bylo nesnadné získat jakékoliv informace týkající se řízení úvěrového rizika, a proto praktická část pracuje s daty, které banky poskytly prostřednictvím svých výročních zpráv a dále z poznatků získaných z praxe.

Cílem diplomové práce je poskytnout návrh na zlepšení a zhodnocení současné situaci a popis a analýzu podmínek a příčin vzniku úvěrových rizik v komerčních bankách. Dále posoudit, jak jsou rizika řešena a zhodnotit dopad nového konceptu kapitálové přiměřenosti BASEL II do řízení úvěrových rizik.

2. Literární přehled

2.1 Riziko v bankovním podnikání

V oblasti komerčního bankovníctví je podnikání spojeno s celou řadou rizik specifických v tom smyslu, že předmětem podnikání je zcela zvláštní druh zboží – peníze. Každá rozumně se chovající banka, která s penězi obchoduje za účelem zisku, musí ctít tři základní zásady – likviditu jako schopnost dostát svým závazkům vůči klientům v kterémkoli okamžiku, výnosnost, resp. rentabilitu spojenou s hlavním motivem činnosti a udržení konkurenceschopnosti banky, a jistotu spočívající ve snižování nebo eliminaci rizik souvisejících s bankovním podnikáním. Všechny tři uvedené zásady se navzájem ovlivňují, ale zároveň jsou ve vzájemném rozporu. Proto preference jedné z nich může jít na úkor zbývajících. Základním uměním je neustálé udržování vzájemné vyváženosti těchto tří zásad.

Zatímco pojetí PriceWaterhouseCoopers (1994) pracuje s relativně jednoduchým schématem, přístup k bankovním rizikům Sekerky (1998) a Půlpánové (2000) zahrnuje mnohem širší paletu rizik a pracuje s komplexní systematizací bankovních rizik.

Zdroje bankovního rizika můžeme rozdělit na dvě velké skupiny:

ekonomické zdroje

- *vyplývají ze samé ekonomické podstaty obchodů banky: z aktu koupě a prodeje peněz jako likvidity nebo jako kapitálu v podobě úvěrové operace formou půjčka-splátky;*

mimoekonomické zdroje

- *zahrnují všechna rizika plynoucí z nestability prostředí a podmínek, ve kterých se bankovní obchody odehrávají.*

2.1.1 Definice rizika

Pod pojmem riziko dle Jílka (2000) se obecně rozumí nebezpečí vzniku škody, poškození, ztráty či zničení, případně nezdaru při podnikání. Riziko se vyskytuje všude

tam, kde existuje možnost nepříznivé odchylky od žádoucího výsledku, ve který doufáme nebo ho očekáváme. Ve finanční teorii je riziko definováno jako volatilita finanční veličiny (zisku, hodnoty portfolia atd.) okolo očekávané hodnoty v důsledku změny určitých parametrů, která je zjištěná na dostatečně dlouhé časové řadě historických hodnot této veličiny. V ekonomii je tento pojem užíván v souvislosti s nejednoznačným průběhem určitých ekonomických procesů a s nejednoznačností jejich výsledku.

Banka je stejně jako každý jiný podnikatelský subjekt vystavena při provádění své činnosti řadě různých rizik, které na jedné straně negativně ovlivňují hospodářský výsledek bankovního podnikání, na druhé straně se jim však banky vystavují záměrně s cílem dosáhnout výraznějšího zisku. Základní rizika bankovního podnikání jsou spojena s vlastnostmi předmětu obchodu neboli peněz, s nimiž banka obchoduje, a se způsobem, jakým s nimi obchoduje.

2.1.2 Druhy bankovních rizik

Rozdělení jednotlivých bankovních rizik do typů není ustálené a v typologii rizik se uplatňují různé přístupy. Navíc s novými finančními nástroji vznikají také nová rizika, která je třeba monitorovat a řídit. Nutno také zdůraznit, že vliv na strukturu rizik má také globalizace a technický rozvoj. Proto níže uvedený přehled je rozdělen dle Jílka(2000) a není definitivní. Jde pouze o typologii rizik, nikoliv o taxativní výčet rizik, a tak některá rizika nejsou jednoznačně ohraničena a mohou se překrývat s jinými riziky – tak, jak je tomu i v praxi.

2.1.2.1 Úvěrové riziko

Úvěrové riziko, kterým se zabývá tato diplomová práce, představuje jedno z primárních bankovních rizik. Patří mezi nejstarší a nejvýznamnější typ rizika vyskytující se v bankovníctví, neboť poskytování úvěrů je hlavní náplní každé banky.

Řízení úvěrového rizika vždy patřilo ke klíčovým prvkům obchodní činnosti bank a má proto rozhodující význam pro úspěch nebo neúspěch každé banky.

Nicméně teprve v roce 1988 došlo ke zformalizování univerzálního přístupu bank k úvěrovému riziku, vydáním regulatorního požadavku na výši kapitálové přiměřenosti v rámci Bank for International Settlement (dále jen „BIS“) Capital Accordu.

Příčiny úvěrového rizika můžeme dle Jílka (2000) rozdělit na dvě skupiny:

interní – bezprostředně závislé na vlastních rozhodnutích banky ohledně alokace aktiv;

externí – jsou nezávislé na rozhodnutích banky a jsou dány celkovým vývojem ekonomiky, politickou situací apod.

K minimalizaci úvěrového rizika slouží bance pravidla obezřetného bankovního postupu, zejména:

- metody hodnocení úvěrovatelnosti žadatele o úvěr;
- kvalita úvěrových smluv a obchodních podmínek;
- pravidla a podmínky čerpání úvěru;
- pravidla tvorby rezerv a oprávek k problémovým úvěrům;
- nástroje zajištění rizika.

Ke snížení kreditního rizika banka rovněž využívá pravidla kapitálové přiměřenosti a úvěrové angažovanosti. Jak vyplývá z tohoto výčtu, je problematika minimalizace úvěrového rizika jak velmi komplexní, tak i značně různorodá.

➤ **Definice úvěrového rizika**

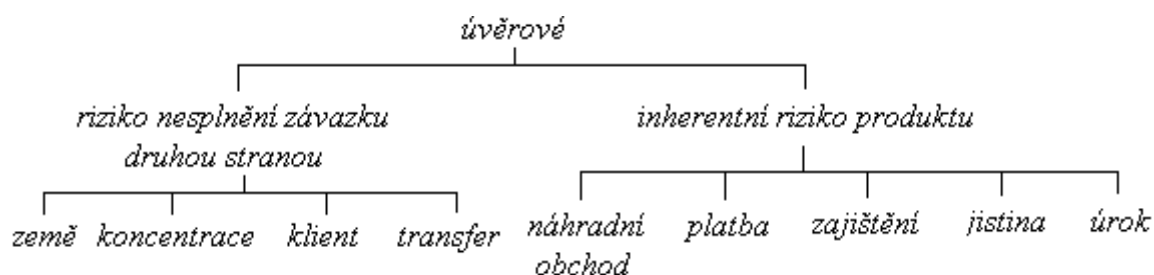
Podobně jako je tomu v případě dělení bankovních rizik, tak i v chápání pojmu úvěrového rizika existuje více přístupů. Úvěrové riziko lze definovat buď v širším nebo užším slova smyslu.

V širším slova smyslu je některými autory úvěrové riziko chápáno jako riziko ztráty ze selhání partnera (dlužníka) tím, že nedostojí svým závazkům podle podmínek kontraktu, a tím způsobí držitelu pohledávky (věřiteli) ztrátu. Tyto závazky nevyplývají pouze z úvěrových aktivit banky, ale z obchodních a investičních aktivit, z platebního styku a vypořádání cenných papírů při obchodování na vlastní i cizí účet. Podobný

přístup má k úvěrovému riziku Dvořák (1999) a Sekerka (1998), podle kterých úvěrové riziko spočívá ve své podstatě v tom, že klient či obchodní partner banky nedodrží sjednané podmínky finanční transakce a bance tím vznikne finanční ztráta.

Jak je vidět z níže uvedeného schéma, tak obdobný přístup k úvěrovému riziku má i PWC (1994), jež chápe úvěrové riziko jako jednotu dvou složek – rizika protistrany a inherentního rizika produktu. Riziko protistrany v sobě zahrnuje riziko země (politická nestabilita), riziko koncentrace (nedostatečná diverzifikace portfolia), riziko klienta (vypořádací riziko) a riziko transferu spočívající v omezení devizového režimu. Do inherentního rizika produktu PWC řadí riziko náhradního obchodu (ztráta z otevřené pozice), platební riziko (provize a poplatky), riziko zajištění (nejistota tržní ceny zastavených aktiv) a přímé úvěrové riziko spočívající v nesplacení jistiny, úroků, popř. dalšího příslušenství včas a v plné výši.

Schéma č. 1: Rozdělení úvěrového rizika dle PWC

Framen: vlastní konstrukce dle PWC: Úvod do řízení úvěrového rizika

Česká bankovní praxe však spíše operuje s pojetím úvěrového rizika v užším slova smyslu a toto riziko chápe jako default klienta v úvěrovém vztahu s bankou. Jílek (2000) uvádí klasickou definici tohoto rizika – jestliže úvěr je možné definovat jako očekávání přijetí peněžních prostředků, potom úvěrové riziko je pravděpodobnost, že toto očekávání nebude splněno.

ČNB definuje úvěrové riziko v Opatření ČNB č. 3/2002 o řízení úvěrového rizika v bankách a v Opatření č. 2 ze dne 3. února 2002 k vnitřnímu řídicímu a kontrolnímu systému banky (§ 2). Podle ČNB je úvěrové riziko definováno jako riziko ztráty banky

vyplývající ze selhání smluvní strany tím, že nedostojí svým závazkům podle podmínek smlouvy, na základě které se banka stala věřitelem smluvní strany.

➤ **Členění úvěrového rizika**

Úvěrové riziko v nejširším slova smyslu (tj. riziko selhání protistrany při jakékoli operaci) se dá rozčlenit do pěti skupin:

- **přímé úvěrové riziko (*direct credit risk*)** - klasické riziko ztráty ze selhání partnera u příslušných rozvahových položek (úvěry, půjčky, směnky, dluhopisy, aj.) v plné nebo částečné hodnotě. Je nejstarším finančním rizikem a zůstává stále nejdůležitějším rizikem finančního trhu;
- **riziko úvěrových ekvivalentů** - riziko ztráty ze selhání partnera u podrozvahových položek, např. u poskytnutých záruk, derivátů, akreditivů;
- **riziko změny úvěrového hodnocení** - riziko ztráty ze ztížené možnosti získat za přijatelné náklady finanční prostředky, které je důsledkem snížení oficiálního ratingového hodnocení;
- **vypořádací riziko cenných papírů** - riziko ztráty ze selhání finanční transakce ve fázi vypořádání, kdy příslušná hodnota byla partnerovi dodána, ale smluvní protihodnota z jeho strany ještě není k dispozici;
- **riziko úvěrové angažovanosti** - riziko ztráty z nadměrné úvěrové expozice zaměřené jen na určité země, regiony, sektory, obchodní partnery apod.

Velikost úvěrového rizika je dána především nominální hodnotou transakce, schopností a ochotou protistrany dostát svým závazkům a druhem transakce. Zatímco u některých obchodů představuje úvěrové riziko celou nominální hodnotu transakce – tak je tomu zejména u úvěrů, u jiných transakcí je riziko podstatně menší a omezuje se na rozdíl mezi dohodnutou cenou a cenou náhradního obchodu – tak je tomu u úvěrových derivátů. Obsah pojmu úvěrové riziko je rozdílný v bankovní teorii a praxi. Tato diplomová práce se zabývá pojetím úvěrového rizika v užším slova smyslu, tj. pojetím, podle kterého lze úvěrové riziko charakterizovat jako riziko nesplacení úvěru nebo jeho části či opoždění smluvně stanovených plateb.

2.1.2.2 Riziko obchodní (tržní)

V zásadě je spojeno s bankovními operacemi investorského charakteru, tj. s operacemi s cennými papíry (majetkovými i dluhovými), zahraničními měnami, případně komoditami. Rizika obchodní vyplývají z možnosti změn aktuálních cen cenných papírů (popř. komodit) oproti cenám jejich pořízení a ze změn aktuálních devizových kurzů zahraničních mě oproti kurzům jejich pořízení. Mezi nástroje minimalizace obchodního rizika patří jednak pravidla kapitálové přiměřenosti, pravidla dodržování tzv. obchodních pozic (relace mezi dlouhodobými a krátkodobými pohledávkami a závazky ze stejného druhu obchodu), zajišťovací nástroje kapitálových a devizových trhů atd. Nyní se blíže podíváme na jednotlivé typy tržního rizika – riziko úrokové, měnové, akciové a komoditní.

Sekerka (1998) pod tržní riziko zahrnuje – riziko úrokové, komoditní, akciové a měnové, což plně odpovídá současné české bankovní praxi. Nově Sekerka (1998) oproti pojetí PWC i Půlpánové (2000) zavádí pojem rizika právního.

➤ Úrokové riziko

Úrokové riziko vyplývá ze změn tržních úrokových sazeb a jejich negativních dopadů na změny a relace mezi aktivními (výnosovými) a pasivními (nákladovými) úroky do hospodářského výsledku banky včetně dopadu do tvorby opravných položek a rezerv k problémovým úvěrům. Řízení tohoto rizika je možné provádět dvěma způsoby:

- přizpůsobit strukturu aktiv a pasiv tak, aby měly přibližně shodnou úrokovou citlivost na změny tržních sazeb;
- použít pevných a opčních termínovaných obchodů /swapů, futures, opcí/.

➤ Měnové (kursové) riziko

Měnové riziko vyplývá ze změn měnových kurzů. Je spojeno s úvěrovými operacemi banky v případech, kdy zdroje poskytování úvěrů byly získány v jednom druhu měny a vlastní úvěry jsou poskytovány v jiném druhu měny. Hlavním rizikem je zde riziko odchylky aktuálního devizového kurzu od kurzu pořízení zdroje nebo poskytnutí úvěru. Řízení tohoto rizika je analogické jako u úrokového rizika.

➤ *Akciové riziko a komoditní riziko*

Riziko ztráty plyne ze změny (ne nutně jen poklesu) cen akcií nebo komodit. Obecně platí, že akcie jsou jedním z nejrizikovějších druhů aktiv, což je dáno tím, že výkyvy cen akcií mohou být velmi prudké. Banky se zpravidla chrání před tímto druhem rizika tak, že ve svém portfoliu nedrží větší podíl těchto cenných papírů a orientují se zejména na solidní emitenty dluhových cenných papírů.

2.1.2.3 Likvidní riziko

Každá banka, pokud se nechce dostat do potíží, musí být v každém okamžiku likvidní. Likvidní riziko je spojeno s nebezpečím, že banka nebude schopna dostát svým finančním krátkodobým závazkům v daném okamžiku. Riziko tržní likvidity znamená stav, kdy k rychlé likvidaci příslušných pozic brání nedostatečná aktivita na trhu. Riziko tržní likvidity může být vyvoláno horšící se úvěrovou kvalitou protistrany, čímž může dojít k omezení počtu aktivních obchodníků s daným aktivem. Riziko refinancování je riziko ztráty v případě momentální platební neschopnosti, jehož příčinou je nesoulad ve finančních tocích. Nedostatečná likvidita může vyústit až do úpadku dlužníka.

Při řízení likvidity se banka zaměřuje na soulad vstupů a výstupů likvidních prostředků. Pro trvalé zabezpečení likvidity musí mít banka potřebné pohotové zdroje, to znamená, musí vytvářet takové portfolio aktiv, které ji v případě potřeby umožňuje přeměnit na peněžní formu a na straně pasiv musí mít k dispozici takové instrumenty, pomocí nichž v případě potřeby získá okamžitě likvidní prostředky např. dohodnuté úvěrové linky. Riziko likvidity se ještě dále člení na dvě kategorie (Sekerka 1998):

- riziko tržní likvidity (market liquidity risk) – riziko ztráty v případě malé likvidity trhu s finančními nástroji, bránící rychlé likvidaci pozice, čímž je omezen přístup k peněžním prostředkům;
- riziko cash flow (funding risk) – riziko ztráty v případě momentální platební neschopnosti

2.1.2.4 Operační riziko (provozní)

Basilejský výbor bankovního dohledu definuje provozní riziko jako riziko ztráty v důsledku nedostatečnosti nebo selhání interních procesů, osob, systému nebo

důsledkem extrémních událostí. Je spjata s celkovou organizací banky a fungováním jejich vnitřních systémů. Příkladem mohou být podvody vlastních zaměstnanců, hmotná zkáza majetku, externí podvody, chyby interních operačních systémů apod.

Operační riziko se v souvislosti s úvěrovým rizikem objevuje především ve schopnosti banky dodržet stanovené procedury předcházející uzavření úvěrového obchodu (rigorózní analýza obchodního případu a jeho schválení na požadované hierarchické úrovni). Ve fázi života obchodu je podstatné dodržení schválených procedur monitorování vývoje kvality dlužníka a případné navrhování opatření v situace, kdy vývoj neprobíhá podle očekávání a smluvní ujednání nejsou plněna.

Do skupiny operačních rizik jsou zahrnována rovněž rizika plynoucí z chybné dokumentace, rizika vzniklá na základě špatných právních posudků či nekvality právních dokumentů, apod.

Operační riziko se člení na tři kategorie:

- transakční riziko (transakcion risk, execution risk) – riziko ztráty z provádění operací v důsledku chyb v provedení operací, chyb vyplývajících ze složitosti produktů a neschopnosti současných systémů je provádět, chyb z vypořádání obchodů;
- riziko operačního řízení (operation control risk) – riziko ztráty z chyb v řízení aktiv ve front, middle a back office (např. padělání, praní peněz, nedostatek kontro při zpracování obchodů, neautorizované obchodování jednotlivými obchodníky apod.);
- riziko systémů (systems risk) – riziko ztráty z chyb v systémech podpory (chyby v počítačových programech, v matematických vztazích modelů, při přenosu dat apod.).

2.1.2.5 Ostatní bankovní rizika

Stejně tak do přehledu bankovních rizik patří rizika ostatní, zastoupená jmenovitě rizikem kapitálovým, právním, modelovým, regulačním či lidským. Do skupiny „ostatní bankovní rizika“ lze řadit i další bankou rozpoznaná či jinak identifikovaná rizika (např. strategické riziko či riziko ztráty dobrého jména banky) či rizikové vlivy, jakými mohou

být například vlivy ekonomického cyklu atd. Nyní se tedy blíže zaměříme na definici výše uvedených rizik.

Kapitálové riziko je spojováno s výší vlastního kapitálu banky. Banka toto riziko podstupuje v případě, že tržní hodnota všech závazků banky je větší než tržní hodnota veškerých aktiv banky. Obecně platí, že čím vyšší je vlastní kapitál banky, tím menší je riziko nesolventnosti. Na druhé straně však platí, že zvyšování vlastního kapitálu snižuje jeho rentabilitu. **Právní riziko** je rizikem ztráty v případě právní nevykonalnosti uzavřených kontraktů a vzniká v důsledku toho, že vztahy mezi bankou, jejími klienty a obchodními partnery jsou postaveny na smluvním základě. **Modelové riziko** je poměrně novým typem rizika, se kterým se banky ve své činnosti setkávají. Jeho vznik souvisí s rostoucí mírou, se kterou banky využívají ve své činnosti matematické a statistické modely. Modelové riziko je definováno jako riziko ztráty způsobené aplikací rozhodnutí založeném na chybných předpokladech modelu. Chyba může vzniknout v každé fázi využití modelu, tedy od samotné volby vhodného modelu, jeho specifikace, parametrizace, kalibrace, použití správných vstupních veličin, až po správnou interpretaci výsledků. Chyby mohou vzniknout i v softwaru, který model používá.

Do kategorie „ostatní bankovní rizika“ lze také zahrnout **riziko změny cen nemovitostí**, které bankám vzniká tím, že používají nemovitosti jako zástavu, anebo přímo půjčují stavebním firmám na vybudování nemovitostí ke komerčnímu využití či k bydlení. Dalším rizikem spadajícím do této kategorie je **lidské riziko**, které může mít podobu jednak hromadného odchodu zaměstnanců ke konkurenci, jednak toho, že se nepodaří nahradit klíčové vedoucí pracovníky, např. po jejich odchodu do důchodu. Také **inflační riziko** lze zařadit do kategorie ostatní rizika. Toto riziko je typickou ukázkou rizika, které banka nemůže ovlivnit a které má zároveň vliv na všechny položky rozvahy. Jako poslední uvádím **riziko regulační**, které vyplývá z toho, že podmínky pro podnikání v bankovníctví, které stanovuje regulátor se mohou v průběhu času měnit.

posledních letech vývojové trendy ukazují, že nejvíce jsou banky při své činnosti vystaveny úvěrovému riziku, které z pohledu podílu jednotlivých rizik na celkové

expozici českých bank tvoří zhruba 60 – 70 %. Je to dáno tím, že úvěrování je hlavní podnikatelskou aktivitou každé banky (podíl úvěrů poskytnutých klientům činí 25 – 75 % aktiv banka v závislosti na orientaci banky). Zdrojem úvěrového rizika však mohou být i mimobilanční položky jako např. úvěrové rámce a jiné formy závazků. Pro řadu bank výše těchto podrozvahových položek o polovinu převyšuje celkovou výši rozvahových aktiv banky. Zbýlých 20 – 30 % připadá na operační riziko a 10 % na tržní riziko.

3. Cíl a metodika

Cílem této diplomové práce jsou možnosti řízení rizik v sektoru bankovníctví, zjištění možností jejich vzniku a snaha o jejich eliminaci, jestli jsou uplatňované metody ve zkoumaných bankách dobře zvládnuty a správně pojaty a posoudit dopad na efektivnost řízení těchto rizik v jednotlivých bankách.

3.1 Metodický postup

- Prostudování odborné literatury.
- Zpracování metodiky postupových prací v souladu s požadavky cíle diplomové práce.
- Analýza aktivit a výsledků jednotlivých bank a možnosti řešení problémových úvěrů

3.2 Metodika zpracování literárního přehledu

Teoretická část této práce byla zaměřena na vymezení pojmů a užití moderních metod a technik řízení. Bylo zde čerpáno z různé odborné literatury autorů, kteří mají shodné i odlišné názory na moderní metody obecně i na konkrétní techniky. Postupováno bylo dle metodiky.

3.3 Metodika zpracování praktické části

Praktická část byla zaměřena nejprve na hodnocené banky, jejich charakteristiku a historii, dále na postavení jednotlivých bank v celém sektoru bankovníctví, popisem jednotlivých funkcí bank a jejich přínos do efektivnějšího hospodaření banky po zavedení různých způsobů řízení rizik v bankách, které celkově zmapovala finanční analýza a její vyhodnocení. Dále se tato část zabývala změnami, doporučeními a závěry.

3.4 Metodika zpracování dat

Zjištěná data byla dosazována do programu Microsoft Excel a dále zpracovávána do tabulek a grafů. Slovní vyhodnocení a popis byly umístěny u dané tabulky nebo grafu.

4. Praktická část

4.1 Systém řízení úvěrového rizika

Podstupování úvěrového rizika je jednou z elementárních funkcí bank, přirozeně vyplývající ze stále dominantního předmětu jejich činnosti - úvěrování. Protože úvěrování vždy patřilo mezi tradiční aktivity banky, má řízení tohoto typu rizika oproti managementu jiných rizik i poměrně dlouhou historii. V souvislosti se změnami ve struktuře klientů, v poptávce po úvěrových produktech a technologickém vybavení bank doznalo řízení úvěrového rizika během své historie četných změn. Dosud ovšem neexistuje jednotná metoda či koncepce uznávaná v akademických i ve finančních kruzích. I jednotlivé metody používané v praxi nesou řadu odlišných znaků.

Přestože tématem diplomové práce jsou možnosti řízení rizik v bankovním sektoru, je nutné si uvědomit, že zde existuje určitá provázanost jednotlivých bankovních rizik, které se navzájem ovlivňují a doplňují (např. nesplacení úvěru ve lhůtě stanovené v úvěrové smlouvě ovlivní likviditu banky). Pro správné řízení bankovních rizik je nezbytné, aby management banky chápal rizika ve vzájemných souvislostech. Proto je pro banku velmi důležité mít komplexní systém řízení rizik (comprehensive firmwide risk management system).

Přístup k řízení rizik managementem banky se v současné době liší od pojetí chápání rizik v minulosti. Původní přístup byl veden snahou o jeho minimalizaci, v současnosti se riziko zásadně řídí v kontextu se ziskovostí. Dnes tedy nejde pouze o snižování úvěrového rizika, ale do popředí se dostává snaha o optimalizaci vztahu mezi rizikem a výnosem. Pro minimalizaci úvěrového rizika je třeba uvnitř banky realizovat řadu opatření v metodice (vytvoření obecně platných pravidel a limitů, režim předkládání informací představenstvu a dozorčí radě atd.), operativní evidenci, analýzách banky, personálním zajištění, a vytvořit podmínky pro kvalifikované řízení kreditního rizika.

Komplexní systém řízení úvěrového rizika představuje proces zahrnující čtyři základní prvky (Petřáková 2002):

- *Identifikace* – kde a jak riziko vzniká;

- *Měření* – kvantifikace vznikajícího rizika;
- *Zajištění* – způsob omezení rizika pomocí limitů, prevence;
- *Sledování* – porovnávání skutečné velikosti s velikostí požadovanou, resp. max. povolenou.

Podceňování či vyloučení kteréhokoliv z výše uvedených součástí procesu řízení úvěrového rizika má za následek rostoucí pravděpodobnost ztráty z úvěrového obchodu. Kvalitní řízení úvěrového rizika může podstatně pozitivně anebo negativně ovlivnit hospodářský výsledek banky.

V současnosti se projevuje snaha přistupovat k riziku a jeho řízení na konsolidované bázi. Důvodem je především globalizace, mezisektorová expanze a rostoucí objem produktů se smíšenými riziky. Snaha o konsolidaci rizik ovšem naráží na problémy spojené s rozdílným časovým horizontem měření jednotlivých rizik, a proto úsilí o vyvinutí praktického jednotného přístupu, který by pokryl všechny typy rizik ve všech liniích obchodování, je teprve ve svých počátcích.

4.2 Úvěrová strategie a politika

Hlavní odpovědnost za stanovení úvěrové strategie a určení úvěrové politiky nese představenstvo, které zvažuje úvěrovou strategii v kontextu globální strategie celé banky. Je zřejmé, že rozvoj finančních trhů, nové technologie, konkurence na trhu a rychlý rozvoj ekonomik celého světa přináší bankám širokou škálu tržních příležitostí. Proto musí představenstvo v rámci úvěrové strategie rozhodnout, na které trhy, produkty, zákazníky, odvětví a zeměpisné oblasti by se banka měla zaměřit, aby byla vůči ostatním bankám vystupujícím na daném trhu konkurenceschopná. V praxi doporučují do značné míry strategii a politiku vrcholové vedoucí pracovníci a představenstvo je pouze schvaluje.

Poté, co představenstvo stanoví úvěrovou strategii a posoudí mechanismy a postupy pro řízení rizika, je možno přistoupit k formulaci úvěrové politiky. Politika a z ní vyplývající postupy, jejichž prostřednictvím se realizuje, prostupují potom celou bankou. Úvěrová politika musí respektovat stav a vývojové tendence dané ekonomiky

(a to jak na úrovni makroekonomické, tak mikroekonomické), politiku regulatorní autority, apod. Realizaci a kontrolu úvěrové politiky představenstvo obvykle svěřuje úvěrovému výboru.

Management banky a odpovědní pracovníci mají potom povinnost minimalizovat úvěrová rizika dodržováním pokynů vydaných vedením banky a mimo jiné i přísným dodržováním regulativů vyhlášených ČNB (u rizik, která jsou takto ošetřena). Jednotlivé oblasti úvěrové politiky spolu s úsekem, který je za ně odpovědný jsou zachyceny v příloze č. 1.

4.3 Identifikace úvěrového rizika

V procesu řízení úvěrového rizika bankovních obchodů je na prvním místě jejich identifikace, která se uskutečňuje ve dvou krocích. Prvním krokem je odlišení tohoto rizika od ostatních bankou podstupovaných rizik. Druhý krok pak spočívá ve vymezení zdrojů příslušného rizika. Například příčinou úvěrového rizika v úvěrových obchodech s klienty může být:

- **riziko klienta** – klient bude vystaven takové ekonomické situaci, že nebude schopen splnit své závazky vůči bance,
- **riziko země** – ekonomické subjekty v určité zemi nebudou schopny z nějakého společného politického, ekonomického či jiného důvodu splnit své zahraniční závazky,
- **riziko z koncentrace** – v situaci, kdy banka soustřeďuje úvěry do jednoho typu klientů, kteří jsou vystaveni shodným ekonomickým a rizikovým charakteristikám (např. prodej úvěrů převážně do segmentu municipalit) apod.

Identifikace rizika a znalost příčin rizika je základem pro ocenění rizika a vytvoření pravidel pro jeho řízení. Proces oceňování úvěrového rizika je možné provést z hlediska:

- **subjektu** – za nejméně rizikové se z tohoto hlediska obvykle považují stát a případně nižší samosprávné celky, obce, banky, penzijní fondy a pojišťovny. Za středně rizikové je považováno obyvatelstvo s příjmy z pracovního poměru, bytová

družstva apod. Nejrizikovější skupinou jsou nepochybně začínající podnikatelé – bez zázemí, bez tradice, historie, bez obchodní sítě apod.

- **objektu** – z tohoto hlediska se míra rizikovosti úvěrového obchodu oceňuje podle míry pravděpodobnosti úspěchu či neúspěchu podnikatelského záměru a míry závislosti návratnosti úvěru na úspěchu či neúspěchu podnikatelského záměru.
- **zajištění úvěrového obchodu** – zajištěním úvěrového obchodu si banka vlastně hledá a pojišťuje alternativní zdroje pro splácení úvěru.
- **pravděpodobné výše ztráty** - v případě realizace rizika (neúspěchu) obchodu – vychází se jednak z ocenění pravděpodobnosti, že obchod se stane ztrátovým, jednak z ocenění pravděpodobné relace mezi ztrátou a velikostí hodnoty, respektive celkové pohledávky z úvěrového obchodu.

Ocenění rizika je klíčovým parametrem pro stanovení míry schopnosti banky unést finančně ztráty z neúspěšných úvěrových obchodů, tzv. rizikové tolerance banky, a pro tvorbu systému řízení úvěrového rizika. Maximální hodnota rizikové tolerance banky závisí na velikosti opravných položek a rezerv a polovině základního kapitálu banky. Dosáhne-li ztráta z úvěrových obchodů takové výše, že dojde k pohlcení veškerých opravných položek, rezerv a poloviny základního kapitálu, je banka nucena svolat mimořádnou valnou hromadu a vyhlásit konkurz.

K takto stanovené maximální rizikové toleranci je nutné přizpůsobit obchodní politiku banky ve smyslu výběru takových druhů obchodů, u nichž výše potencionálních ztrát nepřekročí rizikovou toleranci (minimalizace vnějších zdrojů rizik), vytvoření takových metodických a organizačních opatření, které povedou ke zkvalitnění způsobu realizace úvěrových obchodů (minimalizace vnitřních zdrojů rizika) a vyhodnocení skutečné potřeby tvorby opravných položek a rezerv.

4.4 Měření úvěrového rizika

Smyslem měření úvěrového rizika je vyčíslení potencionální ztráty z úvěrových obchodů banky. Na základě kvantifikace možné ztráty pak banka provádí rozhodnutí o realizaci obchodu, o výši úrokové sazby, způsobu jeho zajištění, tvorbě rezerv či

opravných položek a o variantách jeho dalšího sledování. Metodické postupy v oblasti kvantifikace úvěrového rizika lze rozdělit do dvou skupin (Petřjánošová 2002):

- metody založené na absolutní pozici v úvěrovém riziku;
- metody založené na očekávané míře nesplácení úvěrové pohledávky;

Metody založené na absolutní pozici v úvěrovém riziku jsou víceméně statické a popisují, jaký je objem bilančního aktiva, který je vystavený úvěrovému riziku. Při poskytnutí úvěru klientovi je úvěrové riziko (tedy potenciaální ztráta) představováno celou hodnotou úvěru včetně splatných úroků a poplatků, přičemž je možná korekce v případě existence kvalitní zástavy. Při využití tohoto metodického postupu banka k prodaným úvěrům zatím netvoří rezervy ani opravné položky. K tvorbě opravných položek a rezerv přistoupí banka teprve tehdy, když dojde k porušení podmínek úvěrové smlouvy ze strany klienta, jako výraz možné ztráty z úvěru.

Metody založené na očekávané míře nesplácení úvěrové pohledávky odhadují kromě výše předpokládané ztráty i pravděpodobnost vzniku této ztráty. Celková riziková část (výše potenciaální ztráty) je rovna součinu pravděpodobnosti a výše ztráty. Banka zařadí úvěr hned při jeho prodeji do příslušné rizikové kategorie a stanoví jeho rizikovou váhu. Příslušná riziková kategorie pak ovlivňuje rozhodnutí banky o skutečné poskytnuté výši úvěru, výši úrokové sazby, způsobu sledování úvěrové pohledávky, výši rezerv a opravných položek, charakteru zajištění úvěru.

➤ ***Metoda založená na očekávané míře nesplácení úvěru (PWC 1994)***

Jak již bylo řečeno v první kapitole, úvěrové riziko je rizikem ztráty, kterou banka utrpí v případě, že klient nesplní svůj smluvní závazek. Výše této ztráty není s jistotou známa a je třeba ji odhadovat. Odhad výše očekávané ztráty se vypočítá pomocí součinu rizika vlastního produktu a rizika nesplnění závazku klientem. Jinými slovy jde o odhadovanou ztrátu v případě nesplnění závazku vynásobenou pravděpodobností takového nesplnění.

Riziko vlastní produktu (inherentní riziko)

Kvantifikace úvěrového rizika je u rozvahových položek poměrně snadná. Například u úvěru se jedná o jistinu a splatné úroky. Obtížnější je měření tohoto rizika u mimorozvahových produktů, neboť je celkem běžné, že je riziku vystavena pouze část jistiny. Například u swapu se potenciální úvěrové riziko vyjádří jako odhad maximální ztráty banky při nesplnění závazku druhou stranou poté, kdy došlo ke změně úrokových sazeb nebo devizových kursů.

Riziko nesplnění závazku ze strany klienta

Pro určení míry rizika většina bank provádí klasifikaci rizika klientů. Tato klasifikace vychází z důkladné analýzy finanční situace klienta (ziskovost, silné a slabé stránky rozvahy apod.), analýzy jeho činnosti a odvětví, v němž působí. Tuto klasifikaci rizika lze pak aplikovat na vyjádření ztráty z úvěrů u všech partnerů v minulosti a dospějeme k rizikové váze pro jednotlivé partnery. Tyto rizikové váhy pak mohou být použity při stanovení ceny produktů, tak, aby při určité pravděpodobnosti nesplnění závazku klientem byl dosažen plánovaný výnos.

Měření úvěrového rizika u klienta a produktu není pouze ze strany bank samotných, ale zájem je patrný také ze strany orgánů bankovního dohledu. Banka pro mezinárodní platby vydala dokument o kapitálové přiměřenosti, v němž jsou popsány metody pro výpočet úvěrového rizika vlastního produktům a klasifikace rizika jednotlivých skupin klientů.

4.5 Zajištění úvěrového rizika

Třetí část systému řízení úvěrového rizika, nikoliv však vzhledem ke svému pořadí méně významná než předchozí dvě, je zajištění tohoto rizika. Smyslem zajištění úvěrového obchodu je snížení úvěrového rizika banky využitím aktiv klienta či třetí osoby. Jinak řečeno, selžou-li všechny běžné prostředky, jak dosáhnout splnění závazků dlužníka vůči bance, zbývá ještě poslední možnost – pokusit se uspokojit svou pohledávku z výtěžku realizace zajišťovacího prostředku.

Právní úprava zajišťovacích prostředků v ČR je obsažena ve dvou základních právních předpisech - Občanský zákoník a Obchodní zákoník. Přestože úvěrové obchody mají tzv. absolutní povahu, což znamená, že bez ohledu na povahu účastníků smlouvy o úvěru se jejich vztah řídí vždy obchodním zákoníkem, zajištění pohledávek z těchto obchodů se řídí:

- výlučně úpravou obsaženou v občanském zákoníku (např. zadržovací a zástavní právo);
- výlučně úpravou obsaženou v obchodním zákoníku (např. ručení, bankovní záruka);
- úpravou obsaženou jak v občanském, tak současně i v obchodním zákoníku, který obsahuje doplňující úpravu (např. ujednání o způsobu realizace zástavního práva, zajištění budoucích pohledávek vůči totožnému dlužníkovi jednou zástavní smlouvou).

V následujících několika podkapitolách bude blíže popsáno jednak samotný pojem zajištění v procesu řízení úvěrového rizika, jeho funkce a dále pak druhy zajišťovacích instrumentů, které má banka k dispozici.

4.5.1 Definice zajištění

Pod pojmem „zajištění úvěru“ v širším slova smyslu rozumíme veškerá opatření prováděná bankou s cílem zajistit řádné splacení úvěru, včetně úroku a dalšího příslušenství. Zkouška úvěrové způsobilosti, limitování úvěru a soustavná úvěrová kontrola úvěrového objektu ze strany banky jsou preventivní opatření pro snížení kreditního rizika. I přes tato opatření se však banka nevyhne poskytnutí „špatných“ úvěrů. Pro tyto případy využívá řady zajišťovacích instrumentů (úvěrové zajištění v užším pojetí), které bance dávají možnost v případě, kdy klient nemůže nebo nechce splnit své závazky vůči bance, domoci se právní cestou prodejem zajišťovacích aktiv a uspokojit tím svou pohledávku.

Podle BASEL II jsou zajištěné transakce definovány jako transakce, ve kterých má banka (potenciální) úvěrovou angažovanost a kde tato úvěrová angažovanost je zajištěna ať již plně či částečně zajištěním zaneseném protistranou nebo třetí stranou.

V odborné literatuře jsou uváděny dvě základní funkce zajištění. První je **uhrazovací funkce**, která dává věřiteli možnost splatnou pohledávku za stanovených podmínek a stanoveným způsobem uspokojit ze zajišťovacího instrumentu, např. prodejem zastavené věci, plněním ze strany ručitele. Druhou je pak **funkce zajišťovací**, jejíž význam spočívá v tom, že zajišťovací prostředek přímo ovlivňuje kapitálový požadavek ČNB k úvěrovému riziku banky.

Správná volba způsobu zajištění pohledávky vyplývající z úvěrového obchodu zásadním způsobem ovlivňuje rizikovost úvěrového obchodu, pravděpodobnost jeho návratnost a v neposlední řadě je jedním z rozhodujících faktorů při případné tvorbě rezerv a opravných položek k dané pohledávce. V následující podkapitole se zaměříme na charakteristiky jednotlivých zajišťovacích instrumentů.

4.5.2 Druhy zajištění

Úvěrové zajištění lze třídit podle různých kritérií. V odborné literatuře se zpravidla rozlišují dvě základní formy zajištění a to:

➤ ***podle povahy zajištění – osobní a věcné (neboli reálné).***

Osobní zajištění spočívá v tom, že úhrada pohledávky z úvěrového obchodu je zajišťována vedle příjemce úvěru ještě příjmy nebo majetkem další, třetí osoby, která se zavazuje plnit za dlužníka. Typickou formou osobního zajištění je ručení třetí osobou (zejména bankovní záruka), ale může jít např. o zajištění formou přistoupení k dluhu spoludlužníkem, o aval směnky. Pro *zajištění věcné* je typické, že úhrada pohledávky z úvěrového obchodu je zajišťována výtěžkem z prodeje majetku, který slouží jako zajištění úvěrové pohledávky. Můžeme sem zahrnout zajištění zástavním právem, zajišťovacím převodem práva, vinkulací apod.

➤ ***podle svázanosti zajištění se zajišťovanou pohledávkou – abstraktní a akcesorické zajištění;***

Abstraktní zajištění je charakteristické tím, že o jeho plnění může věřitel požádat relativně bez vazby na zajištěnou pohledávku. Může být podmíněné – vázané na určité skutečnosti, které nemusejí být spojeny se zajišťovanou pohledávkou, nebo relativně

bezpodmínečné, kdy dochází k realizaci zajištění bez dalších podmínek, na požádání věřitele. *Akcesorické zajištění* je takové, které je těsně a nerozlučně svázáno s osudem konkrétní zajišťované pohledávky. Takové zajištění je tak možné zřídit pouze k existující pohledávce. Ze zákona zaniká okamžikem zániku zajištěné pohledávky, tj. např. splacením zajištěného úvěru. Mezi akcesorická zajištění patří například ručení nebankovního subjektu.

Kromě výše zmíněného základního rozdělení zajištění, které je uváděno v převážné většině odborné literatury týkající se zajištění, rozlišuje docent Pavelka ještě další možné dělení zajištění, a to na:

- podmíněné a nepodmíněné;
- smluvní a oktrojované (vnucené).

Realizace zajištění podmíněného je vázána na vznik určitých, předem dohodnutých podmínek, např. je vázáno na předchozí výzvu věřitele dlužníkovi k úhradě dluhu a poskytnutí určité lhůty dlužníkovi ke splnění zajištěného závazku. Naproti tomu realizace zajištění bezpodmínečného může být prováděna bez naplnění předběžných podmínek. Smluvní zajištění vzniká na základě smlouvy mezi věřitelem (osobou oprávněnou) a majitelem zástavy či poskytovatelem osobního ručení (osobou povinnou, kterou může být jak dlužník, tak osoba od dlužníka odlišná – tzv. třetí osoba). Naopak oktrojované (vnucené) zajištění vzniká obvykle na základě rozhodnutí soudu nebo některého z oprávněných orgánů státní správy. Většinou jde o zabavení určitých předmětů nebo o uložení zástavního práva či omezení práva nakládat s předmětem zajištění apod.

K tomu aby banka přijala určitý druh instrumentu k zajištění úvěrového obchodu, je důležité, aby zajištění splňovalo určitá kritéria. Mezi tato kritéria lze zařadit soudní vymahatelnost, likviditu zástavy, možnost ocenění zástavy, stabilitu hodnoty zástavy a možnost kontroly stavu zástavy.

Pro větší názornost je zde uvedena následující tabulka, která znázorňuje jednotlivé typy zajištění podle charakteristik.

Tabulka č. 1: Přehled základních forem zajištění úvěrů

DRUH ZAJIŠTĚNÍ	OSOBNÍ	VĚCNÉ
AKCESORICKÉ	ručení	zástava *
ABSTRAKTNÍ	depotní směnka	postoupení pohledávek

* movitých věcí a práv, hypotéka

Pramen: Revenda (2005), s.

Ačkoliv tabulka nezobrazuje všechny možné typy zajištění, pohlédněme na jednotlivé typy zajištění zvlášť a na jejich významné charakteristiky.

➤ **Ručení (záruky, garance)**

Ručení patří nepochybně k nejčastěji používaným způsobům zajišťování úvěrové pohledávky. Pro ručení, jež je typickou formou osobního zajištění, je charakteristický vztah nikoli mezi dlužníkem a věřitelem, ale mezi věřitelem a třetí osobou, tzv. ručitelem.

Podstatou ručení je jednostranné písemné prohlášení ručitele vůči bance, že uspokojí její určitou pohledávku v případě, neučiní-li tak dlužník. Pro ručení jsou typické dva principy. Prvním je princip subsidiarity, což znamená, že ručitelovo plnění přichází až tehdy, nesplnil-li závazek v přiměřené době primární dlužník. Druhým je princip akcesority, který vyjadřuje závislost tohoto typu zajištění na vzniku a existenci hlavního závazku dlužníka vůči věřiteli.

Ručitelství má oproti jiným zajišťovacím prostředkům určitá specifika:

- oznamovací povinnost věřitele – věřitel má vůči ručiteli tzv. oznamovací povinnost a musí mu na jeho požádání sdělit výši své zajištěné pohledávky;
- možnost uplatnění námitek ručitelem – ručitel může vůči věřiteli uplatnit všechny námitky, k jejichž uplatnění je oprávněn dlužník, a použít k započtení pohledávky

dlužníka vůči věřiteli, jestliže k započtení by byl oprávněn dlužník, kdyby věřitel vymáhal svou pohledávku vůči němu. Ručitel může použít k započtení i své pohledávky vůči věřiteli;

- tzv. postih ručitele vůči dlužníku, za kterého se zaručil – pokud ručitel splní závazek, za který ručí, nabývá vůči dlužníku práva věřitele a je oprávněn požadovat všechny doklady a pomůcky, které má věřitel a které jsou potřebné k uplatnění nároku vůči dlužníku;
- možnost věřitele hojit se z celého majetku ručitele – jediným omezením je výše zajištěné pohledávky nebo její části v případě, kdy v ručitelském prohlášení je výše pohledávky omezena jen na určitou část.

Při využívání tohoto zajišťovacího instrumentu je nutné důsledně dbát na to, že komplexní úprava ručení je obsažena v Obchodním zákoníku, proto bez ohledu na charakter ručitele (zda je či není podnikatelem) se ručení vždy řídí příslušnými ustanoveními Obchodního zákoníku.

➤ **Depotní (kauční, úložná) směnka**

Depotní směnka je abstraktním příkladem osobního zajištění. Je to finanční směnka, kterou zpravidla jako bianco směnku vystavuje příjemce úvěru ve prospěch banky a deponuje ji u ní jako zajištění přijatého úvěru. Kromě bianco směnky se může jednat také o směnku vyplněnou, tj. směnku vlastní na řad věřitele (banky), kde výstavce uvede všechny náležitosti směnky dané směnečným a šekovým zákonem.

Tato směnka nevzniká jako platební či úvěrový instrument, ale jedná se výhradně o instrument zajišťovací. V případě nesplacení svých závazků dlužníkem je banka oprávněna doplnit na směnku dosud nesplacenou dlužnou částku včetně úroků, a předložit ji k proplacení. V opačném případě, tedy když klient řádně úvěr splatí, banka vrací směnku zpět dlužníkovi.

V naší bankovní praxi je zajištění směnkou u úvěrových pohledávek velmi časté, i když spíše jako prostředek k „dozajištění“ (vedle jiného, hlavního zajištění). Často je v praxi

využíváno také směnek avalových, kde vedle směnečného dlužníka vystupuje avalista směnky, tzv. směnečný rukojmí (obdobu ručení).

➤ **Zástava nemovitých a movitých věcí, zástava práv**

Se zástavním právem se setkáváme i mimo rámec bankovního úvěrového zajištění, nicméně i v tomto oboru má zástavní právo své významné místo. Princip je jednoduchý; nesplatí-li klient své závazky vůči bance včas a v plné výši, má banka právo uspokojit své pohledávky realizací (zpeněžením) zástavy. Banka tedy vystupuje v roli zástavního věřitele. Nestává se však majitelem zástavy, ale má právo pokud klient včas a řádně úvěr nesplatí, domáhat se uspokojení prostřednictvím zástavy.

Významným znakem zástavního práva je fakt, že bývá řazeno mezi tzv. právo věcné (nebo také přenosné), tzn. váže se k danému objektu či právu, a na osoby jej poskytující. Uplatnění zástavy tedy není omezeno na osobu, se kterou banka uzavřela zástavní smlouvu, ale na každého případného nabyvatele zástavy, jestliže o zástavním právu věděl nebo musel vědět. Zástavní právo totiž nebrání vlastníkovu v nakládání se zastavenou věcí. Vlastník tedy může zastavenou věc i v době zástavního práva prodat, darovat, zatížit věcným břemenem apod. Právo zástavního věřitele je chráněno tím, že každý nový vlastník zastavené věci je povinen zástavní právo, respektive jeho zajišťovací a uhrazovací funkci „strpět“.

„Zástavou může být věc movitá či nemovitá, podnik nebo jiná věc hromadná, soubor věcí, pohledávka nebo jiné majetkové právo, pokud to jeho povaha připouští, byt nebo nebytový prostor ve vlastnictví podle zvláštního zákona, obchodní podíl, cenný papír nebo předmět průmyslového vlastnictví.“

Občanský zákoník, zákon č. 554/2004 Sb., § 153.

Kromě Občanského zákoníku upravuje zástavní právo v české legislativě také Obchodní zákoník. Důležité jsou však i implikace vyplývající z ostatních zákonů, zejména Zákona o konkurzu a vyrovnání, Zákona o podnikání na kapitálovém trhu, Katastrálního zákona a Zákona o zápisech vlastnických a jiných práv k nemovitostem.

Zástavní právo jako zajištění úvěru vzniká obvykle na základě písemné zástavní smlouvy mezi bankou a klientem. Tato smlouva musí v první řadě obsahovat určení zástavy a které pohledávky jsou touto zástavou zajištěny. Stejně jako ručení i zástavní právo patří mezi akcesorická zajištění, to znamená, že lze toto právo zřídit i k pohledávkám, které vzniknou v budoucnu.

Samotné sepsání zástavní smlouvy mezi bankou a klientem však není dostatečné. Pro vznik zástavního práva je dále nutné:

- v případě zástavy movitých věcí jejich odevzdání věřiteli, nestanoví-li zákon jinak;
- u nemovitých věcí vklad zástavního práva do katastru nemovitostí;
- listinné cenné papíry se také předávají věřiteli, u zaknihovaných cenných papírů je nutná registrace zástavního práva u Střediska cenných papírů.

Z movitých věcí, které však nejsou v praxi příliš využívané, přicházejí v úvahu pro efektivní zajištění úvěrových obchodů pouze takové movité věci, které mají relativně stabilní hodnotu v čase, je možné je jednoznačně specifikovat, fyzicky je předat a jsou snadno zpeněžitelné. Z těchto důvodů přicházejí v úvahu prakticky především suroviny a plodiny obchodovatelné na burzách, dále pak zásoby společnosti.

Naproti tomu zástavní právo k nemovitostem (pozemkům a budovám) patří k jednomu z nejrozšířenějších zajišťovacích instrumentů využívaných k zajištění téměř všech druhů bankovních úvěrů. U hypotečních úvěrů fyzickým osobám bývá nutná podmínka zástavy nemovitostí, na kterou jsou finanční prostředky ze strany banky půjčovány. Podniky naproti tomu zastavují často své výrobní haly, sklady, pozemky atd.

V praxi bývá také často používaným instrumentem zástava cenných papírů. Hlavní předností je jejich snadná převoditelnost, vysoká likvidita a snadné ocenění. Stejně jako cenné papíry je možné zastavit hotovost uloženou na kontě banky poskytující úvěr, která je jako forma zajištění bankami vstřícně přijímána, neboť sama banka může vždy tento stav na kontě kontrolovat a pravidelně přehodnocovat.

➤ **Postoupení pohledávek**

Postoupení neboli cesse pohledávek spočívá v úkonu, kdy dlužník banky postupuje bance své vlastní pohledávky vůči třetím osobám jako zajištění přijatého úvěru. Banka se pak v takovém vztahu nazývá postupník (či cesionář) a klient, jelikož postupuje své pohledávky, postoupitel (neboli cedent). Postoupením pohledávky dochází, na rozdíl od zastavení pohledávky, ke změně věřitele.

Jednou z typických charakteristik cesse je, že úvěrový obchod banky a pohledávky klienta představují dva různé vztahy. To znamená, že splácí-li obchodní partner klientovi pohledávku, neimplikuje to i splácení úvěru samotného a banka ani nenes riziko nesplacení postoupené pohledávky. Banka však požaduje, aby úhrada finančních toků plynoucích za zajišťovací pohledávky, probíhala na účet otevřený u této věřitelské banky. Pouze v případě, že dlužník banky nesplácí řádně svůj úvěr, použije banka prostředky z tohoto účtu včetně úroků na pokrytí svých vzniklých ztrát.

Tato metoda zajištění má však jednu nevýhodu a tou je fakt, že pohledávky vůči např. dodavatelům či odběratelům mají oproti poskytnutí úvěru kratší dobu splatnosti, a proto může nastat situace, kdy jsou všechny postoupené pohledávky již splaceny, avšak úvěr ještě ne. Banka v tomto případě požaduje po svém dlužníkovi další pohledávky ke krytí svých potenciálních ztrát z nesplacení, avšak je-li dlužník v defaultu, buď další pohledávky bance dát nechce, nebo vzhledem ke své tíživé finanční situaci žádnými nedisponuje.

➤ **Uznání závazku formou notářského zápisu**

Uznání závazku formou notářského zápisu je jedním z nejefektivnějších způsobů, jak může banka jako věřitel právně zajistit svoji pohledávku a posílit tak svoji pozici vůči dlužníkovi. Uznání závazku ze své podstaty umožňuje upravit obchodní vztah mezi věřitelem a dlužníkem tak, aby nedošlo k jeho podstatnému narušení. Podstata uznání závazku spočívá v prohlášení dlužníka, že svůj závazek vyplývající z úvěrové smlouvy uznává. Zpravidla je součástí u tohoto typu zajištění tzv. doložka přímé vykonatelnosti, kterou se rozumí souhlas dlužníka (tzv. povinný) s tím, aby jeho závazek splatit

uznanou pohledávku banky byl vykonatelný co do důvodu i výše při nezaplacení jedné či několika splátek.

Kromě právní jistoty existence uznaného dluhu a praktické nezpochybnitelnosti takového projevu vůle, je uznání závazku také vykonávacím titulem, tj. věřitel nemusí absolvovat zdoluhavé soudní řízení, ale může rovnou přikročit „k výkonu rozhodnutí“ bez tzv. nalézacího řízení (např. návrh na vydání platebního rozkazu, žaloba, apod.). Uznání závazku touto formou má tedy povahu exekučního titulu, který je rovnocenný např. s pravomocným platebním rozkazem, vykonatelným rozsudkem, rozhodčím nálezem, a na jeho základě je možné provést exekuci. Možnost přikročit přímo k výkonu rozhodnutí bez nalézacího řízení znamená pro banku nejen výrazný finanční efekt, neboť se snižují náklady na soudní vymáhání dlužné pohledávky (soudní poplatky spojené s nalézacím řízením), ale také šetří čas. Nezanedbatelný význam takového uznání závazku je i v tom, že s ohledem na svoji povahu exekučního titulu umožňuje bance získávat informace o tom, kde osoba, která dluh uznala, vede běžný účet či jiný účet a efektivně tak získané informace využít pro případné další vymáhání dlužné pohledávky jako například nařízení výkonu rozhodnutí příkázáním pohledávky z účtu povinného u peněžního ústavu.

Tento zajišťovací prostředek je možné použít v jakémkoliv stádiu pohledávky, čili jak u nově poskytnutých úvěrů, tak u úvěrů, které jsou již spláceny. Za velmi vhodné lze považovat použití tohoto prostředku také v průběhu správy klasifikovaných pohledávek.

➤ Další formy zajištění úvěrových obchodů

Mezi další formy zajištění úvěrového obchodu patří například **bankovní záruka**. Tento typ zajištění lze označit za nejkvalitnější zajištění úvěru, za předpokladu, že bankovní záruku vystaví důvěryhodná banka. Jedná se o zvláštní typ ručení, kdy na straně ručitele vystupuje banka. K jeho vzniku je nutné písemné prohlášení banky v záruční listině, že uspokojí věřitele do výše určité peněžní částky podle obsahu záruční listiny, jestliže dlužník nesplní určitý závazek nebo budou splněny jiné podmínky stanovené v záruční

listině. Od ručení se však odlišuje mimo jiné tím, že zde neplatí princip subsidiarity a akcesority. To znamená, že věřitel, jehož pohledávka je vůči dlužníkovi zajištěna bankovní zárukou, nemusí požadovat přednostně plnění po dlužníkovi, ale může požadovat plnění přímo po bance, která záruční listinu vystavila. Výjimka z principu akcesority spočívá v tom, že zánikem pohledávky zajišťované bankovní zárukou nedochází automaticky také k zániku zajišťovacího vztahu daného bankovní zárukou. Existence bankovní záruky tak není přímo závislá na existenci pohledávky a banka je povinna plnit bez ohledu na to, zda již zajišťovaný závazek dlužník splnil či ne.

Banka má také možnost využít **zástavní právo k pohledávce** k zajištění své úvěrové pohledávky. Podstatou zástavního práva k pohledávce je, že zástavce (dlužník, případně třetí osoba) zastavuje pohledávku za svým dlužníkem k zajištění pohledávky zástavního věřitele (banky). Dlužník z pohledávky, která je zastavena ve prospěch zástavního věřitele, se označuje ve vztahu k zástavnímu věřiteli jako poddlužník. Zastavením se pohledávka nemění, zástavce zůstává i nadále jejím majitelem (věřitelem). V tom spočívá zásadní rozdíl mezi zástavou pohledávky a postoupením pohledávky.

Další formou zajištění je i **vinkulace pojistného plnění**. Jedná se z pozice banky o relativně výhodný a jistý nástroj zajištění. Standardní podmínkou při zajišťování úvěru zástavním právem je povinnost pojištění zastavené nemovitosti a vinkulace pojistného plnění ve prospěch věřitele. Banky také využívají k zajištění úvěrového obchodu, je-li dlužníkem fyzická osoba, životní pojistku dlužníka. Plnění z životního pojištění může být v případě pojistné události použito na uhrazení úvěru. Určitou modifikací životního pojištění je tzv. **úvěrové pojištění**. Tím může být uhrazen úvěr nebo častěji jeho splátky po určitou lhůtu v případě určité pojistné události. U některých druhů osobních nebo privátních úvěrů poskytovaných fyzickým osobám si banka může zajistit pravidelné splácení úvěru **dohodou o srážkách ze mzdy** nebo jiných příjmů dlužníka. Kvalita tohoto typu zajištění je dána stabilitou zaměstnání a kvalitou, resp. bonitou osoby zaměstnavatele.

4.6 Monitorování úvěrového rizika

Důležitým prvkem účinnosti systému řízení úvěrových rizik je jeho sledování a vyhodnocování. Cílem sledování je určit změny a trendy ve vývoji rizikivosti úvěrových pohledávek banky a portfolia a také změny ve vývoji rizika v širším kontextu, tj. sledovat a vyhodnocovat informace z makroekonomického a mikroekonomického prostředí země či odvětví, které mohou rizikovitost úvěrových pohledávek následně ovlivnit.

Při sledování úvěrového rizika by banka měla dodržovat určité zásady. Zejména by měla podřídit frekvenci, způsob a formy monitorování úvěrové pohledávky predikované rizikivosti obchodu. Jinak řečeno, čím vyšší je úvěrové riziko pohledávky, tím častější a komplexnější by mělo být monitorování vývoje úvěrového obchodu. V případě, že banka nezabezpečí důsledné monitorování klientů bez ohledu na to, zda plní či neplní své závazky řádně a včas, může dojít k promeškání signálu zhoršujícího se stavu, a tím i možnosti včasného přijetí opatření k odvrácení ztrát.

Monitorování rizika úvěrových obchodů se zaměřuje na identifikaci příčin vzniku a intenzity vzniku rizikových úvěrů a ztrát s nimi spojených, výši škod a ztrát z problémových úvěrů, porovnání rizikové tolerance banky s oceněním velikosti rizika spolu se zjištěním, zda je riziko v rámci tolerančních limitů a předkládání pozměňovacích návrhů. Nedílnou součástí monitorování rizik je i testování systému řízení rizik a úvěrových produktů. Nezastupitelnou roli zde hraje interní i externí audit dohlížející na rozvoj vhodných standardů, postupů a procedur.

5. Roviny řízení úvěrového rizika

Systém řízení úvěrového rizika probíhá v bance obvykle na třech úrovních, a to na úrovni jednotlivých úvěrových obchodů (viz kapitola 5.1), na úrovni úvěrového portfolia banky (viz kapitola 5.2) a na úrovni bankovního portfolia (viz kapitola 5.3).

Omezování úvěrového rizika na jednotlivých úrovních se uskutečňuje prostřednictvím úvěrových limitů, které jsou současně využívány jako jeden z nástrojů řízení úvěrového rizika, a ve své podstatě vyjadřují míru rizika, kterou je banka schopna akceptovat. Soustava limitů musí zohledňovat i ostatní rizika, kterým je banka vystavena a musí být přiměřená velikosti banky a způsobu řízení, komplexnosti a kapitálové přiměřenosti.

Některé úvěrové limity si banka stanovuje sama v rámci svých interních předpisů jako regulativní nástroj, jiné mají charakter externích závazných předpisů a jejich dodržování je kontrolováno ze strany orgánů bankovní regulace, jedná se o tzv. pravidla či limity hrubé a čisté úvěrové angažovanosti.

Úvěrové limity určuje a schvaluje vrcholové vedení banky. Potřebu vytvořit strukturu limitů dokládá skutečnost, že není v možnostech managementu banky rozhodovat o každém jednotlivém obchodu. Limity jsou tedy „mantinelem“ v rozhodování odpovědných pracovníků obchodních útvarů při prodeji úvěrů. Zároveň tím poskytuje vedení banky vedoucím obchodních úseků nezbytnou autonomii, aniž by se banka vystavovala neúměrnému riziku.

Přestože se v jednotlivých bankách může vyskytovat rozdílná typologie úvěrových limitů, existují některé obecně uplatňované limity (PWC 1994):

- *limity pro jednotlivé klienty a pro ekonomicky spjaté skupiny klientů* stanovené na základě politiky diverzifikace a úvěrové angažovanosti (viz kapitola 5.1.2);
- *odvětvové limity*, které jsou stanovené na základě ratingu odvětví (viz kapitola 5.2.1);

- *limity pro země* (příp. regiony) stanovené na základě ratingu zemí (viz kapitola 5.2.1);
- *limity kapitálové* ve vztahu k výši vlastního kapitálu banky (viz kapitola 5.3.1.).

Při stanovení úvěrových limitů se musí brát v úvahu další obecné limity důležité pro banku:

- limity splatnosti, tzn. že banka může úvěrové riziko zmenšit také tím, že poskytne klientovi úvěr na kratší než požadovanou lhůtu splatnosti;
- měnové limity, tzn. že úvěr je poskytnut pouze v určitých měnách;
- limity zajištění.

Všechny uvedené typy limitů mohou být vyjádřeny v absolutních hodnotách či ve vazbě na kapitál banky. Stanovením a dodržováním úvěrových limitů realizuje banka diverzifikaci úvěrového portfolia.

5.1 Řízení úvěrového rizika na úrovni úvěrových obchodů

Řízení úvěrového rizika na úrovni úvěrových obchodů není jednoduchou záležitostí, neboť denně jsou na pobočkách komerčních bank uzavírány desítky úvěrových smluv. Proces řízení rizika úvěrového obchodu začíná už u koncipování úvěrové strategie a z ní vycházející úvěrové politiky banky. V rámci každé banky je vypracován soubor zásad a metod, které musí bankovní pracovníci dodržovat při poskytování úvěrových produktů. Mezi základní principy úvěrových obchodů patří především návratnost úvěrů, která je spojena se schopností dlužníka splatit úvěr včetně úroků ve sjednané lhůtě, a výnosnost úvěrů související s výší čistého úrokového výnosu z poskytnutého úvěru.

5.1.1 Úvěrový proces

Během posledních několika let zaznamenal úvěrový proces v bankách výrazné změny především v důsledku různých faktorů, např. vyvinutí předpisů pro řízení, snahy bank o uspokojení rostoucích vyhlídek akcionářů na kapitálovou návratnost do budoucna a zcela nedávno nových regulačních postupů. K těmto změnám patří zvyšující se používání ratingua v rostoucí míře kvantitativní přístup k rozhodování o úvěru,

oceňování a kontrole. Podobně mají v úvěrovém procesu stále větší význam také jiné faktory než rating, například omezovací doložky nebo zajištění.

Úvěrový proces se skládá z několika na sebe navazujících etap, jak je vidět z následujícího schématu:

Schéma č. 2: Úvěrový proces

Zdroj: Vlastní konstrukce

Úvěrový proces je zahájen v okamžiku, kdy dochází k úvodní schůzce s klientem a kdy klient předloží bance písemnou žádost o poskytnutí úvěru, ke které připojí finanční i nefinanční informace o žadateli a podnikatelském záměru.

Dalším krokem je tzv. úvěrová analýza, která je výchozím nástrojem interního ratingu. Banka v ní zkoumá všechny podstatné okolnosti týkající se žádosti o úvěr, především hodnotí bonitu, důvěryhodnost, ekonomickou způsobilost klienta a možnosti klienta zabezpečit úvěr požadovanými hodnotami. Cílem této analýzy je komplexně posoudit schopnost a ochotu klienta v budoucnu splácet poskytnutý úvěr či plnit jiné splatné závazky vůči bance. Způsob úvěrové analýzy se liší v závislosti na tom, zda je příjemcem úvěru podnik či zda jde o spotřební úvěr určený pro fyzickou osobu.

V praxi bank se můžeme setkat se dvěma základními systémy úvěrových analýz (Dvořák 1999):

- **posuzovací úvěrové analýzy** (judgmental credit analysis), které jsou založeny ve značné míře na zkušenostech úvěrového pracovníka a jeho schopnostech posoudit na základě získaných údajů o klientovi schopnost a vůli klienta splatit poskytnutý úvěr. Pracovník musí rovněž zhodnotit, jak tuto schopnost může ovlivnit budoucí ekonomický vývoj (např. pohyb úrokových sazeb, hospodářská recese apod.).

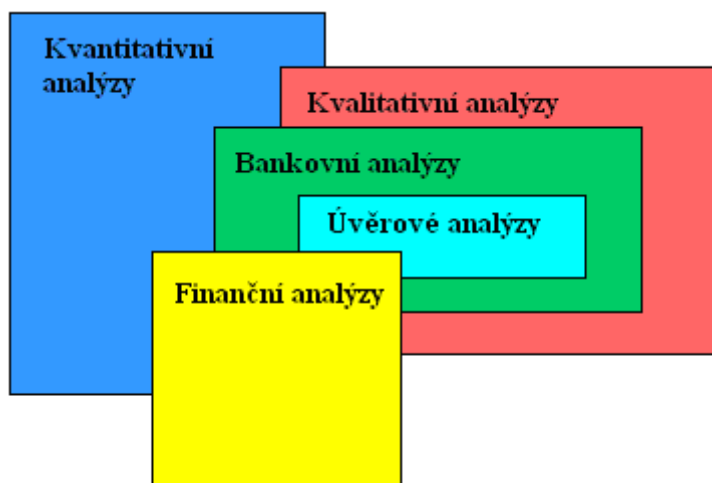
V neposlední řadě musí posoudit a ocenit i zajištění úvěru z hlediska jeho dostatečnosti a likvidnosti.

- **empirické úvěrové analýzy** (empirical credit analysis) označované velmi často jako úvěrové bodovací systémy (credit scoring) se naproti tomu snaží odstranit subjektivní pohled úvěrového pracovníka. Vycházejí z exaktního bodování relevantních údajů o klientovi na základě matematicko-statistických metod. Výsledný počet bodů je potom rozhodující pro poskytnutí či odmítnutí úvěru.

V současné době převažují empirické systémy úvěrové analýzy a stále více se začínají využívat vedle tradiční oblasti nezajištěných spotřebních úvěrů i v oblasti hypotečních úvěrů.

Jak bylo řečeno výše, může se systém úvěrových analýz v jednotlivých bankách odlišovat. Je však třeba konstatovat, že existuje určitý základní rámec, ve kterém banky své úvěrové analýzy provádějí. Mezi hlavní součásti úvěrové analýzy patří podle Dvořáka (1999) analýza vnějšího prostředí firmy, posouzení kvality managementu a organizace firmy, analýza dosavadních zkušeností s daným klientem, finanční analýza firmy a analýza záměrů firmy a budoucího vývoje.

Schéma č. 3: Vztahy mezi různými druhy analýz

Zdroj: ČERNÁ, A. a kol.: Finanční analýza, Praha 1997, s. 104

Jak je vidět z předcházejícího schématu, součástí úvěrové analýzy je také finanční analýza, která ukazuje bance skutečně dosažené finančně-ekonomické výsledky úvěrového dlužníka. Jelikož samotné téma finanční analýzy by svým rozsahem stačilo na další diplomovou práci, v následujících několika odstavcích uvedu stručně pouze základní oblasti zkoumání, na které se banka v rámci této analýzy zaměřuje.

Základní předností finanční poměrové analýzy je, že matematickým porovnáváním dvou a více údajů vnáší do čistě kvantitativní analýzy kvalitativní prvky. Poměrové ukazatele umožňují porovnání zdánlivě neporovnatelného, například výkonnosti podniků různé velikosti i výkonnosti podniků fungujících v různých odvětví národního hospodářství. Při provádění finanční analýzy se používá pouze několik charakteristických poměrů, i přestože účetní výkazy podávají velké množství informací o hospodářské a finanční situaci dlužníka. V tomto případě je dána přednost kvalitě před kvantitou.

Primárním cílem při finanční analýze je zhodnocení zda-li hospodářské výsledky a cash flow jsou dostačující pro krytí dluhu a rovněž je předmětem hodnocení i kvalita aktiv, zadlužení a trendy v poměrových ukazatelích. Předmětem zkoumání jsou zejména zadluženost, likvidita, ziskovost a tržní ohodnocení firmy.

Analýza zadluženosti zkoumá míru zadluženosti společnosti. Banka v této oblasti zkoumá především ukazatel dluhového poměru (dlouhodobý dluh / vlastní kapitál). V rámci analýzy likvidity se měří jak snadno se firma může dostat k hotovostním peněžním prostředkům. Předmětem zájmu banky je především poměrový ukazatel pracovního kapitálu (čistý pracovní kapitál / aktiva). V rámci analýzy ziskovosti se zjišťuje, jak efektivně firma využívá svá aktiva. Mezi nejčastěji využívané ukazatele patří poměr tržeb (tržby / průměrná aktiva), ROE a ROA. Analýza tržních poměrů ukazuje, jak vysoko firmu hodnotí samotní investoři. Za tímto účelem se využívá zejména ukazatel P/E (cena akcie / výdělek na akcii).

Kromě finanční poměrové analýzy banka využívá celou škálu různých metod mezi něž patří např. metoda zjednodušeného bodového hodnocení, tzv. credit scoring. Finanční analýza výsledků hospodaření klienta a jeho scoring poskytuje společně s nefinančními aspekty jeho chování základní informace pro stanovení interního ratingu klienta.

Při úvěrové analýze využívají banky také často on-line informace z bankovních a nebankovních registrů úvěrů, které poskytují informace o závazcích žadatele o úvěr k jiným bankám a dalším finančním institucím. Sdílení informací o závazcích a platební morálce klientů v rámci bankovních a nebankovních registrů podle zkušeností ze zahraničí přináší zvýšení dostupnosti úvěrů a snížení jejich ceny. Registry také rozšiřují okruh nástrojů využitelných v oblasti řízení úvěrového rizika, což přispívá k jeho kvalitnějšímu a efektivnějšímu řízení ze strany bank, resp. vede k jeho snížení.

Za další a z hlediska této práce velmi důležitý přínos registru klientských informací považují možnost výběru vzorků pro sledování struktury dat a pro konstrukci interních bankovních modelů na základě reprezentativních vzorků za celou populaci. Banky již nebudou limitovány použitím dat o vlastních klientech, a splní tak důležitou podmínku tvorby interních modelů – dostatečnou reprezentativnost vzorku.

Výstupem úvěrové analýzy je buď zamítnutí žádosti o poskytnutí úvěru, nebo písemné uzavření úvěrové smlouvy. Pokud dojde k uzavření úvěrové smlouvy, banka zařadí úvěrovou pohledávku do určitého ratingového stupně, který vyjadřuje míru rizika spojenou s úvěrovým obchodem a který ovlivňuje základní parametry úvěru, jako jsou výše úrokové sazby, požadavky na zajištění a způsob frekvence sledování úvěrové pohledávky.

Závěrečnou fází úvěrového procesu v případě, že došlo k uzavření úvěrové smlouvy, je kontrola dodržování podmínek úvěrové smlouvy, tzv. „credit administration“ nebo „credit review“. Banka vyhodnocuje včasnost a úplnost klientem předkládaných podkladů, změny ve vývoji finančních toků klienta, dodržování splátkového kalendáře, změny hodnoty zajištění, vývoj makroekonomických faktorů, které mohou mít dopad na

platební schopnost dlužníka atd. Jedná se o preventivní opatření, které bance umožňuje včas identifikovat nepříznivý vývoj v hospodaření klienta, a které bance dává možnost včasného řešení problémových úvěrů.

Monitorovací proces vyúsťuje do etapy, která definuje stav úvěrového portfolia banky podle jednotlivých úvěrových pohledávek pomocí inventarizace a kategorizace pohledávek ve smyslu opatření ČNB a posuzuje nutnost tvorby opravných položek a rezerv jako zdrojů krytí úvěrového rizika.

I přes všechny snahy banky omezit riziko poskytnutých úvěrových obchodů na minimum, může dojít ke vzniku rizikových úvěrů, jestliže banka není technicky ani personálně připravena poskytovat určitý druh úvěru, poskytla velké množství úvěrů do určitého odvětví, případně určité skupině klientů, poskytuje úvěry začínajícím anebo vysoce zadluženým ekonomickým subjektům, poskytuje úvěry bez dostatečné podkladové dokumentace, nesprávně anebo nedostatečně zaškolila bankovní personál, neúčinně a nevhodně definovala zásady úvěrování, novelizace zásad a technik úvěrování probíhá se značným časovým zpožděním a mnohé další.

5.1.2 Úvěrové limity pro jednotlivé klienty

Rating klienta se stává rozhodujícím kritériem při poskytování úvěrů, na jehož základě banka uplatňuje také limitování úvěru, tj. stanovení nejvyšší částky, kterou je banka ochotna poskytnout dlužníku s přihlédnutím k rizikům s ním spojeným. To znamená, že průměrně hospodařícím podnikům může banka úvěr limitovat, aby omezila rizika spojená s jejich možnou platební neschopností, a naopak nejlépe prosperujícím podnikům s nadprůměrnými výsledky poskytne úvěr zpravidla v požadované výši a za výhodnou úrokovou sazbu. Úvěrový limit je zpravidla spojen s limitováním podmínek úvěru, zejména s limitem zajištění a limitem splatnosti úvěru.

Způsob stanovení limitů pro klienty se u různých bank liší, avšak obecně lze vysledovat faktory, které ovlivňují rozhodnutí převážné většiny bank. Jedná se například o kvalitu managementu klienta, finanční sílu a stabilitu klienta, aktiva klienta, perspektivy

klienta, vztahy banky ke klientovi, cílovou klientelu banky, poměr rizika k výnosům u daného obchodu, stav ekonomiky atd.

Úvěrový limit má nejčastěji formu absolutního limitu. Zahrnuje buď všechny úvěry poskytované žadateli, nebo se může týkat rovněž jednotlivého druhu úvěru. Úvěrový limit může být také stanoven relativně. V tomto případě se banka v úvěrové smlouvě zaváže financovat pouze určité procento pohledávek klienta, ale i ty jsou v konečném důsledku omezeny absolutním limitem.

Při tvorbě limitů k jednotlivým klientům a ekonomicky spjatým skupinám musí banka respektovat kapitálové požadavky k riziku úvěrové angažovanosti určené regulátorem. Kromě těchto limitů může vytvářet úvěrové limity pro definované rizikové kategorie klientů.

Při stanovení výše úvěrového limitu pro jednotlivé klienty mohou velkou měrou přispět také bankovní a nebankovní registry úvěrů. Registr bance posuzující bonitu svého klienta umožní získat on-line informace o jeho závazcích k jiným bankám a dalším finančním institucím.

5.1.3 Metody identifikace defaultu klienta

Metody identifikace defaultu klienta slouží k prognóze nebo předpovědi pravděpodobnosti, že dojde k bankrotu firmy, a to s určitým časovým předstihem. Nejznámější metodou je metoda zjednodušeného bodového hodnocení, ze které vychází model E. I. Altmana. Na následujících několika stránkách se Vám pokusím vysvětlit základní principy fungování této metody a z ní vycházejícího „Z-score“ modelu.

➤ Credit scoring

Credit scoring představuje nenáročný mechanismus zjišťování bonity klienta. Scoringové systémy se snaží na základě analýzy historických dat o chování a možnostech určitého segmentu klientů a za pomoci matematicko-statistických metod identifikovat klíčové faktory, které ovlivňují pravděpodobnost úpadku dlužníka a

přiřazují jim určitou váhu. Scoringové systémy se vytvářejí pro všechny typy angažovaností – spotřebitelských i komerčních. Vstupem jsou dílčí charakteristiky dlužníka (např. u spotřebitelských úvěrů – věk, profese, rodinný stav, příjem, počet let v zaměstnání, počet telefonů, apod.) a výstupem je výsledné skóre, resp. bodové hodnocení žadatele, které určuje, s jakou pravděpodobností budoucí dlužník splatí požadovaný úvěr. Scoringová funkce je statistickou funkcí, jejímž účelem je odlišit dobrého a špatného dlužníka ještě před učiněním rozhodnutí ohledně přidělení úvěru. Z praktických důvodů je nejčastěji využívána logistická regrese následujícího typu:

$$\ln \left[\frac{p}{1-p} \right] = b_0 + b_1 X_1 + \dots + b_k X_k$$

kde

p je pravděpodobnost úpadku dlužníka, b_0, b_1, \dots, b_k jsou koeficienty a X_1, X_2, \dots, X_k jsou vysvětlující proměnné. Tyto vysvětlující ekonomické proměnné zahrnují údaje typu pohlaví, věk, vlastnictví vozu, vlastnictví domu, počet telefonních stanic, výše příjmu, počet let v zaměstnání, profese, vzdělání, rodinný stav, adresa trvalého bydliště, atd.

Z toho, co již bylo řečeno, lze odvodit, že klíčovou podmínkou spolehlivého fungování systému credit-scoring je shromáždění odpovídajícího vzorku historických dat, které však v současnosti české banky k dispozici nemají. Určitým příslibem pro banky by mohl být bankovní a nebankovní registry úvěrů.

Velmi často dochází k zaměňování pojmu credit scoring s pojmem rating klienta. Na rozdíl od ratingových systémů, které jsou založeny na zkušenostech, se u scoringových systémů jedná o matematicko statistické modely. Další rozdíl spočívá v tom, že scoring je téměř výhradně vytvářen na subjekty, zatímco rating je možné vytvářet i na emise cenných papírů nebo syndikované půjčky. Srovnání hlavních parametrů při vytváření ratingu a scoringu nabízí příloha č. 2.

Rozdíl ratingového a scoringového přístupu u komerčních expozic spočívá v tom, že ratingový přístup je založen na analýze dílčích poměrových ukazatelů dlužníka a

rozhodnutí ohledně přidělení úvěru musí učinit analytik. Naproti tomu scoringový přístup pracuje rovněž s poměrovými ukazateli a statistickými metodami a snaží se na základě určitých výběrových charakteristik odlišit skupinu dobrých a špatných dlužníků. Nejznámějším scoringovým modelem používaným pro korporátní expozice je Altmanův model.

➤ **Metoda E. I. Altmana**

Altmanův “Z scóre“ model, publikovaný Edwardem I. Altmanem v roce 1968, je technicko-analytický model, který je založen na bázi poměrových ukazatelů. Jeho úkolem je odhad budoucí finanční pozice a zejména pak včasná predikce finanční tísně. Vychází z předpokladu, že jisté ukazatele bankrotujících a nebankrotujících firem ukazují ve svém souhrnu význačné rozdíly, kterými lze tyto firmy odlišit. Pro své poměrové ukazatele a databázi použil Altman vzorky údajů jak firem, které prosperovaly, tak firem, které později (do 5 let) zbankrotovaly. Jeho cílem bylo zjistit, jak lze použít modelu pro odlišení prosperujících firem od těch, u kterých je pravděpodobnost pozdějšího úpadku vyšší.

Altmanova metodologie je založena především na kvantitativních ukazatelích. Zprvu model zahrnoval 22 finančních poměrových ukazatelů, které byly postupem času zredukovány na pouhých 5 nejdůležitějších. Postup výpočtu Altmanova indexu podle vztahu, vyjadřujícího význam a vazby mezi pěti vybranými podílovými ukazateli, je závislý na tom, zda se jedná o podnik - akciovou společnost, jejíž akcie jsou veřejně obchodovatelné na burze, nebo o podnik, který buď nemá organizačně právní formu akciové společnosti, anebo jeho akcie nejsou na burze veřejně obchodovatelné.

Altmanův Z-scóre model

- pro akciové společnosti

$$Z = 1,2 x_1 + 1,4 x_2 + 3,3 x_3 + 0,6 x_4 + 1,0 x_5$$

pozn.: v některé odborné literatuře má pátý koeficient hodnotu 0,999.

- pro jiné typy podniků

$$Z = 0,717 x_1 + 0,847 x_2 + 3,107 x_3 + 0,420 x_4 + 0,998 x_5$$

- pro české podniky

$$Z = 1,2 x_1 + 1,4 x_2 + 3,3 x_3 + 0,6 x_4 + 1,0 x_5 - 1,0 x_6$$

kde

x_1 = pracovní kapitál / celková aktiva;

x_2 = nerozdělený zisk / aktiva celkem; nerozdělený zisk = zisk po zdanění – dividendy;

x_3 = zisk před zdaněním (EBIT) a nákladových úroků / aktiva celkem;

x_4 = tržní hodnota akciového kapitálu / účetní hodnota cizího kapitálu; v případě ostatních podniků je tržní hodnota akciového kapitálu nahrazena jeho účetní hodnotou (obdobně u základního jmění);

x_5 = tržby / aktiva celkem;

x_6 = závazky po lhůtě splatnosti / výnosy celkem;

Hodnocení

- pro akciové společnosti

$Z > 2,99$	finančně pevný podnik
$Z = 1,81 - 2,99$	podnik s nevyhraněnou finanční situací
$Z < 1,81$	podnik směřující k bankrotu

- pro jiné typy podniků

$Z > 2,90$	finančně pevný podnik
$Z = 1,20 - 2,90$	podnik s nevyhraněnou finanční situací
$Z < 1,20$	podnik směřující k bankrotu

Altman zjistil, že podniky, u nichž výsledný index Z přesahoval hodnotu 2,99 (resp. 2,90), byly finančně pevné a ani později se u nich žádné potíže neprojeví. Naopak firmy, u nichž se index Z pohyboval pod hodnotou 1,81 (resp. 1,20), dříve nebo později zbankrotovaly. U firem s hodnotou Altmanova indexu Z mezi 1,81 a 2,99 (resp. 1,20 a 2,90) neexistovala statisticky průkazná prognóza.

Pomocí tohoto modelu můžeme poměrně věrohodně předpovědět bankroty asi dva roky před skutečným konkursem. Nevýhodou však zůstává, že pracují s menší statistickou spolehlivostí do vzdálenější budoucnosti, a proto je tento model využíván spíše jako podpůrný prostředek při poskytování úvěrů.

➤ **Model Zeta**

Koncem sedmdesátých let někteří finanční experti v čele s Altmanem „zaktualizovali“ jeho původní model, který reagoval na změny v oblasti finančního managementu, kapitálových trhů a který odrážel nové poznatky v teorii bankrotu a nové účetní standardy.

Model pracoval se vzorkem 101 podniků, přičemž se jednalo jako o výrobní, tak – poprvé v podobném typu analýz – i o obchodní společnosti. Na základě rozeznávacích schopností bylo původních 27 proměnných zredukováno na následujících 7 – ROA, stabilita ziskovosti, úrokové krytí, ukazatel běžné likvidity, celková aktiva, poměr nerozdělený zisk / aktiva a poměr vlastního kapitálu / celkový investovaný kapitál.

Zeta model v porovnání s Z-score ukázal své přednosti zvláště v dlouhodobé predikci bankrotu. Například v horizontu pěti let byla úspěšnost Zeta modelu téměř 70 %, zatímco Z-score model měl úspěšnost pouze 36 %. Pokud jde o prognózování bankrotu jeden rok před vlastním konkursem, je model ještě úspěšnější, neboť identifikoval firmy, které o rok později zbankrotovaly v 95 % případů.

5.2 Řízení úvěrového rizika na úrovni úvěrového portfolia

Každá banka se snaží úvěrové riziko řídit také na úrovni svého úvěrového portfolia. Struktura tohoto portfolia je závislá na typu banky, tzn. zda se jedná o banku univerzální nebo specializovanou (stavební spořitelna, hypoteční banka atd.).

Jedním ze základních pravidel řízení tzv. skupinových rizik, mezi něž riziko úvěrového portfolia bezpochyby patří, je princip diverzifikace rizika. Stupeň diverzifikace úvěrového rizika značně souvisí s klientelou, na kterou se banka soustřeďuje, tzn. pokud banka poskytuje velké množství úvěrů drobným klientům, tzn. především domácnostem (menší částky úvěrů poskytnuté velkému množství klientů), její stupeň diverzifikace bude vyšší než u banky poskytující úvěry velkým podnikatelským subjektům. Na tomto místě je nutné zdůraznit, že úvěrové portfolio komerčních bank tvoří pouze úvěry poskytnuté jednotlivým klientům, ať již domácnostem, podnikatelským subjektům,

jiným bankám, vládě atd., ale významný podíl tvoří úvěry poskytnuté ekonomicky spjatým skupinám osob, kterým musí banky věnovat zvýšenou pozornost.

Kvalita úvěrového portfolia banky je odvislá od ekonomické pozice jednotlivých úvěrových dlužníků, kterou určují jejich reální finanční toky. Ke zjištění ekonomické pozice úvěrových dlužníků se využívá úvěrové analýzy. Lze tedy říci, že úvěrová analýza patří k základním faktorům, které determinují kvalitu úvěrového portfolia.

Stav a základní vývojové tendence úvěrového portfolia jsou vyjádřeny mírou návratnosti poskytnutých úvěrů, přičemž příčiny vzniku rizikových úvěrů spočívají nejen ve schopnosti, ale také ochotě dlužníků splatit úvěr včetně příslušenství. Na tomto principu, tj. ochotě a schopnosti klientů splatit úvěr, je založena také jedna z metod měření úvěrového rizika, která vychází z chování jednotlivých částí úvěrového portfolia a používá tzv. očekávaný podíl ztrátovosti (expected default rates). Očekávaný podíl ztrátovosti nám říká, jaká procentní část úvěrů nebude splacena, ať již z důvodu neschopnosti či neochoty klienta. Všichni klienti banky čerpající úvěr jsou rozděleni do skupin podle schopnosti v budoucnu splácet úvěr, např. na klienty úvěrově způsobilé (nadprůměrné, stabilně průměrné), klienty problematické (průměrně hospodařící s občasnými výkyvy) a klienty úvěrově nezpůsobilé (dlouhodobě podprůměrné s častými likviditními obtížemi), tzn. že dostanou tzv. rating, jakousi známku důvěryhodnosti. Pokud chce banka znát očekávaný podíl ztrátovosti vyplývající z úvěrového rizika na svém úvěrovém portfoliu, musí rozdělit portfolio na části dle jednotlivých ratingových stupňů, pro které může odhadnout velikost nesplacených půjček.

Sledováním celkového vývoje úvěrového portfolia se chápe strategická kontrola správy úvěrových operací, kvality úvěrového portfolia a plnění úvěrové politiky a strategie banky. Účelem sledování portfolia je omezit riziko vzniklé kombinací jednotlivých úvěrů s cílem zachovat vyvážené portfolio v souladu se strategickými cíli banky. Monitorování úvěrových portfolií spočívá v kontrole toho, jak portfolia odpovídají globálním limitům, které banka obvykle stanovuje pro následující kategorie: odvětví, země sídla dlužníka, měna, splatnost, typ zajištění, způsob úročení. V rámci řízení

úvěrového portfolia je možné vysledovat určité trendy, přičemž k těm nejdůležitějším patří ziskovost, klasifikace rizika podle počtu klientů a podle hodnoty čerpaných úvěrů, trendy v koncentraci (podle odvětví, geografického rozložení atd.), poměr úvěrů, u nichž byly znovu projednány podmínky, k celkovému objemu úvěrů (PWC 1994).

Výsledkem sledování úvěru jsou souhrnné informace o jednotlivých úvěrech i o portfoliu a identifikace úvěrů, u nichž se nedosáhlo uspokojivých výsledků. Neuspokojivé výsledky znamenají, že banka zřejmě nedocílí všech peněžních toků očekávaných v souvislosti s danou transakcí. Proto se musí výše pohledávky snížit na úroveň, která představuje objektivní odhad částky, jejíž splacení se jeví jako reálné. Částka, o kterou se pohledávka sníží, se rovná výši rezervy, jež se na příslušný úvěr vytváří.

Je zřejmé, že na řízení úvěrového rizika není zainteresována pouze samotná banka, ale také regulatorní autorita. Regulátor se snaží prostřednictvím svých pravomocí ovlivnit chování banky ex ante. Vnáší do sledovaného systému pravidla, jež musí prvky tohoto systému respektovat a upravit v souladu s nimi své chování, jinak jim hrozí sankce. Tuto oblast ČNB upravuje prostřednictvím opatření č. 3/2002 o řízení úvěrového rizika, ve kterém přikazuje bankám a pobočkám zahraničních bank provádět pravidelné analýzy úvěrového portfolia včetně odhadů jeho budoucího vývoje, pravidelně prověřovat platnost předpokladů, z nichž se při zpracování analýz vycházelo, a pravidelně předkládat výsledky analýz úvěrového portfolia členům vrcholového vedení banky odpovědným za řízení rizik.

Jestliže se banka dostane do situace, kdy celková hodnota rizikových úvěrů přesáhne částku standardních úvěrů (tj. úvěrů, o jejichž úplném splácení není důvodu pochybovat), je její úvěrové portfolio hodnoceno jako „špatné“ a banka se může dostat do vážných finančních potíží. Jednou z možností řešení této situace je mít „dobré“ portfolio úvěrových cenných papírů.

5.2.1 Limity úvěrového portfolia

Ve své obchodní politice se banky nesoustředují jen na limitování své angažovanosti vůči jednotlivým klientům, ale využívají také limity úvěrů při řízení úvěrového portfolia s cílem minimalizace dopadu úvěrových rizik na hospodaření banky. Přístup jednotlivých bank ke stanovení limitů se liší, nicméně lze obecně říci, že mezi nejnámější limity, které banky na této úrovni řízení stanovují, patří limity odvětví, země a limity pro jednotlivé pobočky a pracoviště, která rozhodují o úvěrech.

➤ Limity pro země

Riziko země, lze definovat jako nejistotu, která vzniká při přesunu prostředků přes státní hranice. Jde o riziko, že zahraniční partner nesplatí své závazky spíše z „makro“ než z „mikro“ důvodů, tj. riziko, které jde za rámec běžného rizika, jež vzniká v rámci úvěrové angažovanosti. Riziku souvisejícímu s určitou zemí jsou vystaveny především banky poskytující zahraniční úvěry, banky podílející se na mezinárodních obchodních transakcích v zahraniční měně a banky, které založily zahraniční dceřiné společnosti.

V rámci rizika země lze klasifikovat dvě složky:

- *riziko klienta* – je riziko, že klient (tj. banky, podniky, vládní organizace apod.) v určité zemi nebude schopen splnit své zahraniční finanční závazky;
- *riziko transferu* – je riziko, že země nebude schopna nebo ochotna splnit své zahraniční finanční závazky z důvodu globálního nedostatku devizových prostředků.

Význam těchto limitů roste v současném globalizujícím se prostředí, kdy banky působí v řadě teritorií prostřednictvím poboček či dceřiných společností. Volba systému hodnocení rizika země je odvislá od potřeb a podmínek, v nichž banka pracuje. Malá banka s omezenou mezinárodní angažovaností se může spolehnout na hodnocení rizika země ratingovou agenturou. Velká mezinárodní banka s rozsáhlými zahraničními aktivitami potřebuje náročnější systém pro stanovení rizika. V zájmu objektivního a konzistentního přístupu k analýze dávají banky obecně přednost systému bodování jednotlivých faktorů, které považují při hodnocení rizika země za podstatné. Obvykle se hodnotí schopnost (ekonomické faktory), ochota (politické faktory) dané země splnit

své dluhové závazky. Do úvahy se také berou ostatní faktory, jako jsou tradice země, vyspělost bankovní soustavy, vymahatelnost práva apod. Po aplikaci bodovacího systému na země, v nichž banka podniká, zbývá stanovit příslušné limity vycházející z tohoto hodnocení, což je záležitostí vrcholového vedení banky.

- **Limity pro odvětví**

Jsou stanovené celkově pro klienty podnikající ve stejném odvětví, neboť je empiricky prokázáno, že tyto subjekty podléhají obdobným vlivům (například hospodářskému cyklu odvětví) a z tohoto hlediska vykazují stejné rizikové charakteristiky. Škála metod stanovení limitů pro odvětví se může u jednotlivých bank značně lišit - od kvantitativního přístupu v podobě bodovacích systémů pro výše uvedené faktory až k „intuitivnímu“ přístupu. Nejpoužívanější metodou hodnocení rizika podle odvětví je odvětvová analýza.

Odvětvové analýzy poskytnou managementu banky informace nezbytné ke stanovení přípustné míry úvěrové angažovanosti v jednotlivých odvětvích. V rámci odvětvové analýzy se pozornost ubírá k následujícím faktorům - současný stav odvětví a jeho očekávaný vývoj, citlivost odvětví vůči hospodářskému cyklu, konkurence, citlivost na technické a technologické inovace, nákladová struktura odvětví, ukazatele a růstové trendy, překážky vstupu do odvětví, závislost odvětví na exportu či importu a mnohé další.

Poznatky získané v odvětvové analýze by měly bance umožnit soustředit se při své úvěrové činnosti především na odvětví s přijatelnou relací mezi rizikovostí a dlouhodobou ziskovostí a včas reagovat na blížící se problémy v odvětví a u jednotlivých klientů.

5.3 Řízení úvěrového rizika na úrovni bankovního portfolia

Řízení úvěrového rizika na úrovni bankovního portfolia vychází z toho, že toto riziko se vyskytuje na aktivní straně banky a je obsaženo v následujících položkách – pohledávky za klienty a nakoupené úvěrové cenné papíry, přičemž obě tyto aktivní položky obsahují potenciál nedodržení závazku ze strany dlužníka. Zpravidla bývá portfolio cenných

papírů z hlediska úvěrového rizika v opačném vztahu k úvěrovému portfoliu banky, tzn. čím je portfolio cenných papírů rizikovější, tím je úvěrové portfolio banky méně rizikové a naopak.

5.3.1 Limity čisté úvěrové angažovanosti

Banky jsou povinny stanovit vlastním předpisem limity čisté úvěrové angažovanosti, které však musejí vycházet z vyhlášených opatření ČNB o úvěrové angažovanosti. Cílem těchto limitů, jejichž dodržování je kontrolováno ze strany ČNB, je zabezpečit alespoň základní stupeň diverzifikace bankovních aktiv a zabránit tak nadměrné koncentraci úvěrového rizika. Pravidla úvěrové angažovanosti na individuálním základě, tj. limity čisté angažovanosti bankovního portfolia, jsou stanovena v § 4 opatření ČNB č. 2/2002, o kapitálové přiměřenosti bank a dalších pravidlech obezřetného podnikání na individuálním základě. Pro výši čisté úvěrové angažovanosti banky stanoví opatření ČNB č. 2/2002 limitní relace vzhledem ke kapitálu banky.

Pro úplnost je nutné zmínit pojem hrubé úvěrové angažovanosti, kterou se rozumí veškeré nástroje, které jsou rozvahovými a podrozvahovými aktivy zahrnutými do bankovního portfolia. Po odečtení kvalitně zajištěných aktiv dostaneme již zmíněnou čistou úvěrovou angažovanost, která je rozhodující při posuzování splnění limitů úvěrové angažovanosti vyhlášených ČNB.

Čistá angažovanost bankovního portfolia banky vůči jedné osobě nebo jedné ekonomicky spjaté skupině osob nesmí přesáhnout 25 % kapitálu banky sníženého o využitý tier 3. Čistá úvěrová angažovanost vůči osobě, která má k bance zvláštní vztah, nebo vůči ekonomicky spjaté skupině osob, v níž alespoň jedna osoba je osobou se zvláštním vztahem k bance, a vůči právnickým osobám, ve kterých má banka majetkovou účast 10 % a více základního jmění, nebo které má pod svou kontrolou, nesmí přesáhnout 20 % kapitálu banky sníženého o využitý tier 3. Úhrn čistých angažovaností bankovního portfolia vůči osobám nebo ekonomicky spjatým skupinám, vůči nimž čistá angažovanost dosahuje 10 % a více kapitálu sníženého o využitý tier 3, nesmí přesáhnout 800 % kapitálu banky.

Limitům čisté úvěrové angažovanosti nepodléhá angažovanost, kde pro banku nehrozí nebezpečí ztráty. Jde o angažovanost např. vůči centrální vládě a centrální bance států zóny A, ČNB, centrální vládě a centrální bance států zóny B, pokud příslušné pohledávky jsou denominovány a financovány v národní měně subjektu a nedošlo k restrukturalizaci suverénního dluhu daného státu, Exportní garanční a pojišťovací společnosti v rozsahu záruky za pohledávky, Konsolidační agentuře, Evropským společenstvím. Stejně jako velikost poskytnutých úvěrů je i zásoba cenných papírů banky nepřímo a zčásti regulována. Banka nemůže nakupovat např. obligace v neomezeném rozsahu, neboť by musela omezit poskytování úvěrů. V rámci politiky řízení aktiv a pasiv si banka stanoví procentní podíl a rozsah aktiv obsahujících úvěrové riziko na celkové bilanční sumě v různých časových dimenzích. V ročních dimenzích se uvedený rozsah promítá do obchodního plánu banky.

5.3.2 Úvěrové riziko v souvislostech (Petrjonášová 2002)

Pro správné řízení úvěrového rizika na úrovni bankovního portfolia je nutné pochopit vztah mezi úvěrovým rizikem a ziskem, likviditou a úrokovým rizikem.

- ***Vztah úvěrového rizika k zisku***

Úlohou každé finanční instituce, tedy i banky, je nakupovat a prodávat riziko spojené s prováděním finančních transakcí a být zároveň dlouhodobě rentabilnější než konkurenční firmy. Ziskovost finanční instituce je v převážné míře závislá na schopnosti přesně měřit riziko. Řízení ziskovosti a rizikovosti se setkává v útvaru finančního řízení, zejména na pracovišti pro řízení aktiv a pasiv, jehož hlavním úkolem je plánovat složení bilance tak, aby bylo dosaženo co možná největšího stabilního zisku za banku jako celek. Ke splnění tohoto úkolu je nutné porovnat ziskovost a rizikovost, které jsou v nepřímo úvěrním vztahu, jednotlivých obchodních jednotek, produktů či klientů.

Vliv úvěrového rizika na zisk se projevuje díky tomu, že úvěr se skládá ze dvou částí – jistiny a úrokové části. Proto úvěrové riziko ovlivňuje zisk dvěma způsoby:

- jako snížení úrokového příjmu - nesplácení úroků ze strany klienta se projevuje jako neplánované snížení úrokových výnosů se všemi souvisejícími jevy, tj. pokles úrokové marže, výnosnosti aktiv a výnosnosti kapitálu;
- jako nutnost tvorby opravných položek a rezerv - tyto banka tvoří v případě, že má pochyby o schopnosti dlužníka splatit jistinu, popřípadě úroky z poskytnutého úvěru (pokud tedy banka vytvoří opravnou položku či rezervu v plné výši jistiny, předpokládá, že úvěr nebude splacen); opravné položky a rezervy vystupují ve výkazu zisků a ztrát jako náklad, a proto snižuje hospodářský výsledek banky.

- ***Vztah úvěrového rizika k likviditě***

V druhé řadě souvisí úvěrové riziko s likviditou. Při poskytnutí úvěru banka počítá s tím, že se z nelikvidního aktiva (úvěr) postupně stane likvidní aktivum (hotovost získaná splácením úvěru včetně příslušenství), které využije k hrazení závazků vůči svým vkladatelům. Pokud však úvěr přestane být splácen, zůstává v bilanci jako nelikvidní položka. Takovýto úvěr však i nadále představuje hodnotu (např. je-li dobře zajištěn zástavou), ale takovou hodnotu je téměř nemožné použít k hrazení splatných závazků. Banka se tak postupně stává nelikvidní. Navíc nákladové úroky na pasiva (vklady), která takovýto úvěr financují, odčerpávají likviditu, ale nesplácený úvěr ji nepřináší, protože nejsou spláceny úroky ani jistina.

- ***Vztah úvěrového rizika k úrokovému riziku***

Třetí závažná souvislost, která může bance způsobit finanční potíže, existuje mezi úvěrovým rizikem a rizikem úrokovým. Klienti mohou přestat splácet úvěry, dojde-li ke vzrůstu úrokových sazeb, takže se sníží čistý úrokový příjem, což se následně projeví v hospodářském výsledku banky.

6. Přístupy k úvěrovému riziku

V rámci modelování kreditního rizika existují dvě základní třídy modelů. První typ, který se snaží o odhadnutí rizikového profilu jednotlivých dlužníků a bývá používán především v každodenní praxi komerčních bank, můžeme označit jako model individuálního úvěrového rizika. Výstupy individuálních kreditních rizikových modelů mohou být použity pro výpočet kapitálových požadavků na banky v rámci IRB přístupu.

Mezi **klasické metody** měření úvěrového rizika zařazujeme metody fundamentální analýzy, které jsou založeny na analýze údajů o hospodaření firmy získaných zejména z účetních knih a na analýze očekávaného vývoje hospodaření firmy. Rozhodnutí ohledně přidělení či nepřidělení úvěru je v tomto systému výhradně na „bedrech“ úvěrového pracovníka, který tak činí na základě osobní zkušenosti a úsudku. V těchto systémech úvěrový analytik porovnává různé účetní ukazatele potenciálních žadatelů o úvěr a srovnává je s průměrnými hodnotami daného průmyslového odvětví.

Klasické přístupy jsou vlastní ratingovým agenturám, které na základě analýzy účetních výkazů dlužníka a vlastního zkoumání přiřadí dlužníkovi v závislosti na komparativním srovnání s jemu obdobnou skupinou (odvětví, velikost, apod.) ratingovou známku. Zjednodušeně bychom tento přístup mohli označit jako účetní, jelikož účetní výkazy v něm tvoří základ a ostatní faktory slouží spíše pro korekci úrovně ratingové známky směrem dolů. Zkoumání pravděpodobnosti úpadku na základě klasických metod jsou realizována na základě dlouhodobého statistického zkoumání migrací ratingů v čase, včetně sledování úpadců v rámci jednotlivých ratingových skupin.

Metody založené na analýze historických dat a úsudku o budoucím vývoji jsou ze své podstaty zatíženy subjektivitou pohledu a faktem, že jediným jistým bodem analýzy jsou historická data, jejichž schopnost poskytnout informaci o budoucím pravděpodobném vývoji je sporná. Přirozenou snahou analytiků je využívat dopředu hledících indikátorů finanční spolehlivosti a tak získávat informaci nikoliv o minulosti subjektu, ale o pravděpodobném vývoji jeho finanční spolehlivosti v budoucnu.

Modely úvěrového rizika využívající tržních dat se rozdělují do dvou hlavních skupin – *strukturální a redukované modely*. Strukturální modely jsou charakteristické tím, že modelují úpadek dlužníka v závislosti na jeho kapitálové struktuře. Princip je založen na předpokladu, že pokud se hodnota aktiv přiblíží k hodnotě krátkodobých závazků nalézá se firma v úpadku. Riziko úpadku firmy je tudíž explicitně spojeno s variabilitou hodnoty aktiv, která je odvozena z modelu oceňování opcí. Hlavním nedostatkem strukturálních modelů je to, že nejsou konzistentní s rizikově neutrálními pravděpodobnostmi úpadku a že hodnota aktiv firmy a jejich volatilita nejsou pozorovatelné veličiny. Redukované modely rozšiřují modely výnosových křivek o faktor úvěrového rizika a nejsou spojené s žádnou podobou kapitálové struktury; modelují proces úpadku dlužníka jako náhodný proces Poissonovského typu (Onder 2004).

6.1 Klasický přístup

Jak již bylo řečeno v první kapitole, vyplývá úvěrové riziko pro banku z platební neschopnosti či nevěle dlužníků splatit své závazky vůči bance, které pocházejí ze splatných úvěrů včetně úroků, ale i z cenných papírů, poskytnutých záruk, devizových obchodů, z obchodů na finančním trhu atd.

Úvěrovému riziku se banky snaží bránit komplexním prověřováním bonity svých klientů, resp. využívají různých zajišťovacích instrumentů. Analýzou finančních poměrů dlužníka, jeho obchodních záměrů, kvality managementu a úrovně řízení, perspektiv odvětví, v němž se nachází, rozborem nejrozumnějších referencí, analýzou jeho dodavatelů a odběratelů, apod. se má dojít ke stanovení názoru ohledně schopnosti dlužníka dostát svým splatným závazkům.

V tradičních přístupech hrají klíčovou roli účetní výkazy dlužníka, které slouží jako základní kritérium pro posuzování úvěruschopnosti dlužníka. Informace získané z účetnictví jsou zdrojem informací pro provádění finanční analýzy a jsou podkladem pro rozhodování úvěrového analytika. Mezi běžně využívané účetní výkazy patří – rozvaha, výkaz zisku a ztrát a cash flow. Mimo účetní výkazy se hodnotí i celá řada

dalších objektivních a subjektivních faktorů, které mají vliv na posouzení celkové rizikovosti klienta a transakce. Významný podíl na výši ztráty z úvěrového rizika má rovněž zajištění.

6.1.1 Ratingový přístup

Historie ratingu se začala psát na počátek 20. století v USA. V 70. a 80. let se rating začal významně prosazovat i v Evropě. Rating je v úzkém slova smyslu hodnocení pravděpodobnosti, že hodnocený subjekt dostojí svým závazkům, především ve formě plateb úroků a jistiny, vyplývajícím z emisí cenných papírů, půjček či přijatých depozit. Význam tohoto (úzkého) pojetí ratingu vzrůstá s postupujícím rozvojem finančních trhů, s jejich rostoucí komplikovaností, globalizací a finančními inovacemi. Nutnost hodnocení důvěryhodnosti protistrany při finanční transakci se díky tomu stala klíčovou investiční informací pomáhající snížit riziko podnikání na mezinárodní scéně.

Odborná literatura uvádí dvě základní formy ratingu v závislosti na tom, kdo ratingové hodnocení provádí – **externí rating** (stanovený ratingovou agenturou) a **interní rating** (stanovený samotnou bankou).

Ratingové agentury hodnotí jednotlivé dlužníky v souladu se svými zveřejněnými politikami. Během let vyvinuli ratingové agentury škály, které zjednodušují orientaci a zrychlují analýzu. Dlužníci jsou ohodnoceni v rámci diskrétních ratingových kategorií, které odpovídají odhadované pravděpodobnosti, že dlužník nebude schopen dostát svým závazkům. Výsledná ratingová známka je výsledkem fundamentální analýzy historických dat a subjektivního úsudku o budoucím vývoji ekonomického okolí daného subjektu a subjektu samotného.

Pro stanovení stupňů interního ratingu banky využívají zpravidla kombinaci metod (např. expertní hodnocení interních specialistů na danou oblast, matematicko-statistické metody). Výchozím nástrojem interního ratingu je obvykle úvěrová analýza, jejímž cílem je posoudit schopnost klienta v budoucnu splácet poskytnutý úvěr či splnit jiné smluvní závazky vůči bance. V rámci úvěrové analýzy využívají banky podle typu

klientů určité metodické postupy, k nimž patří finanční poměrová analýzy či metoda zjednodušeného bodového hodnocení, tzv. scoring.

➤ **Ratingový systém**

Ratingové systémy slouží zejména ke stanovení pravděpodobnosti úpadku dlužníka, cenotvorbě, podpoře schvalovacího procesu, rozhodování o výši limitu dlužníka a ohodnocení adekvátnosti tvorby rezerv.

Většina ratingových systémů je založena na kvantitativních a kvalitativních hodnoceních. Konečné rozhodnutí je činěno normativním způsobem; jedná se o systémy založené na zkušenostech a nikoliv o matematické modely. Kromě posouzení finančního zdraví firmy, kdy analytik určuje, zda-li hospodářské výsledky a cash flow je dostatečné ke krytí budoucí dluhové služby, se rovněž zajímá o kvalitu aktiv a likviditu firmy. Mimo faktory vlastní firmě se rovněž posuzují odvětvové charakteristiky a pozice klienta v odvětví. Především u ratingu korporátních klientů se rozlišují kvantitativní (finanční rating = „hard facts“) a kvalitativní kritéria (kvalitativní rating = „soft facts“).

Interní a externí rating bývá vyjadřován pomocí stupnice, která může být různě široká. Jednotlivé stupně se v případě externích ratingů zpravidla vyjadřují pomocí písmen (AAA, BB apod.), ale mohou být vyjádřeny i pomocí jiného označení. Každý stupeň pak reprezentuje určitou míru investičního rizika. Škály rozlišují dvě základní kategorie ratingu: investiční (AAA-BBB) a spekulativní (BB+ a horší).

Na základě ohodnocení pravděpodobnosti, že dostojí svým závazkům, je dlužník zařazen do příslušného ratingového stupně. Tyto škály jsou však pouze základními žebříčky, které ratingové agentury používají. Specifika jednotlivých typů dlužníků či investičních nástrojů vedla k vývoji dalších škál reflektující tato specifika. Existují tak například zvláštní škály hodnocení finanční spolehlivosti bank, pojišťoven, obchodníků s cennými papíry, atd. Stejně tak reagovaly ratingové agentury na rozdílnou úroveň finanční spolehlivosti, kterou daný hodnocený subjekt vykazuje v krátkém časovém

horizontu, a kterou lze očekávat v delším období. Agentury tak přiřazují dva ratingy, jeden krátkodobý, kde je důraz položen na likviditu, a jeden dlouhodobý, kde se více zdůrazňuje ziskovost. V souvislosti se vznikem finančních inovací a rozšířením možností financování firem emisí cenných papírů s různou úrovní podřízenosti došlo k další diferenciaci ratingu. Ratingové agentury přiřazují rating nejen dlužníkovi (emitentu cenných papírů) jako právní a účetní jednotce, ale i jednotlivým druhům cenných papírů emitovaných tímto subjektem.

Ratingové agentury vydávají nezávislý názor na schopnost dlužníka dostát svým závazkům, a proto nehodnotí shodné dlužníky vždy identicky. Každý ratingový systém zpravidla začíná ohodnocením finanční situace (včetně posouzení finančních výkazů) dlužníka a přidělením ratingového stupně. Dále ratingová agentura hodnotí kvalitu managementu, konkurenční postavení odvětví a tržní podíl dlužníka v jeho rámci, riziko země, transakci a kvalitu jejího zajištění. Každý další hodnotící krok vede buď k potvrzení nebo snížení ratingu předběžně získaného na základě posouzení finanční situace. Hodnocení je prováděno na základě schůzek s managementem a rozborech nejrůznějších informačních zdrojů (finanční výkazy, obchodní plány, strategie, výrobní plány, apod.). Obvykle je rating přehodnocován jedenkrát ročně na základě předložení aktuálních finančních výkazů či jiných informací předkládaných managementem investorské veřejnosti.

6.2 Přístup k úvěrovému riziku dle BASEL II

Zatímco investoři na kapitálovém trhu využívají rating při svém obchodování zcela běžně, v bankovním financování naopak dochází teprve nově k většímu využití ratingu, a to skrze nový koncept stanovení kapitálového požadavku k úvěrovému riziku. V rámci BASEL II se pro stanovení kapitálového požadavku k úvěrovému riziku využívají dvě metody – standardizovaný přístup a přístup založený na interním ratingu.

U standardizované metody se rizikové váhy v rámci procesu stanovení rizikově vážených aktiv odvíjí od ratingů, které stanoví externí ratingové agentury (External Credit Assessment Institution, ECAI) a/nebo exportní agentury (Export Credit

Agencies, ECA). Způsobilost ratingů těchto agentur schvaluje národní regulátor, který je odpovědný za uznání takové agentury. Národní regulátor sestaví seznam institucí, jejichž ratingy budou banky moci používat pro stanovení rizikové váhy aktiva. Pro účely jejich posuzování se v BASEL II uvádí šest kritérií (Kašparovská a kol. 2006):

- *objektivita* – metodologie stanovení úvěrového hodnocení musí být přesná a systematická a musí být ověřená historickou zkušeností; metodologie pro jednotlivé segmenty trhu musí být používána minimálně jeden rok, upřednostňují se však tři roky;
- *nezávislost* – externí ratingová agentura musí být nezávislá, tzn. že rating nesmí být ovlivněn politickými či ekonomickými tlaky a nemělo by docházet ke konfliktu zájmů;
- *transparentnost/mezinárodní přístup* – individuální úvěrové hodnocení musí být přístupné jak domácím, tak zahraničním institucím;
- *zveřejňování* – externí ratingová agentura by měla uveřejnit metodologii hodnocení, definici selhání, časový horizont, kterého se rating týká, význam ratingových stupňů, skutečné míry selhání pro jednotlivé stupně ratingu a přechodové matice, tj. pravděpodobnosti změny ratingu;
- *dostatečné zdroje* – agentura by měla mít dostatečné zdroje pro stanovení kvalitních ratingů;
- *důvěryhodnost* – toto kritérium je do jisté míry odvozeno z výše uvedených kritérií; dalším důkazem důvěryhodnosti je i to, že její ratingy uznávají nezávislí účastníci trhu (investoři, obchodní partneři, pojistitelé).

BASEL II

Pravděpodobně o žádném tématu z oblasti finančního a bankovního světa neprobíhala v posledních letech tak intenzivní a kontroverzní diskuse jako o dohodě BASEL II. Pro jedny je to další, již dávno potřebný krok k zajištění stability na finančních trzích, pro jiné je BASEL II spojen s obavami ohledně zvýšení nákladů na firemní financování.

Nově navrhovaná pravidla představují velmi rozsáhlý a komplexní systém, který by měl zlepšit způsob měření rizika bankovního podnikání. Vyznačují se citlivějším přístupem k měření a řízení úvěrového rizika. Poprvé se zabývají také operačními riziky bank.

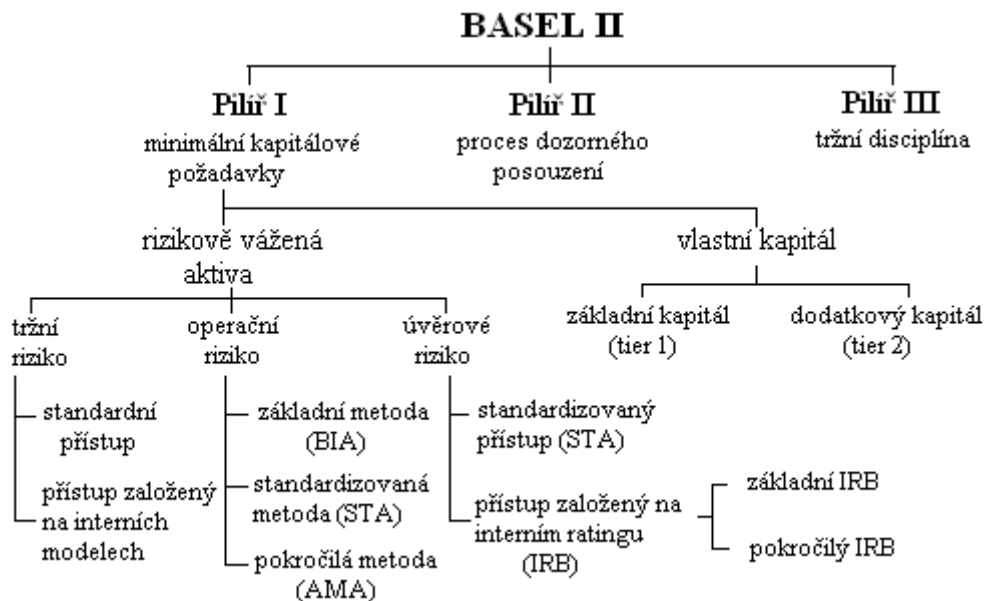
Beze změn zůstalo vymezení kapitálu a výpočet kapitálového požadavku vůči tržnímu riziku. K dalším novinkám patří kromě ratingů od ratingových agentur pro účely přiřazování rizikové váhy pohledávkám, individualizovaný přístup regulačních orgánů k jednotlivým bankám a zvýšení požadavků na zveřejňování informací bankami.

Původní úroveň 8% kapitálu ve vztahu k rizikově váženým aktivům v novém konceptu kapitálové přiměřenosti zůstává zachována. Při nezměněné definici regulačního kapitálu banky musí být schopny udržovat požadovanou kapitálovou přiměřenost vůči úvěrovým, tržním a nově i operačním rizikům.

Tři pilíře BASEL II

BASEL II mění současný jednodimenziální standard na trojdimenziální, neboť celý koncept je postaven na třech pilířích. První pilíř stanovuje způsob výpočtu minimálních kapitálových požadavků k jednotlivým typům rizik. Soustředí se na nové metody měření a stanovení kapitálového požadavku pro úvěrové a operační riziko. Druhý pilíř vymezuje roli dohledu a umožňuje individuální stanovení kapitálového požadavku podle typu bankou podstupovaných rizik a pokročilosti systému řízení rizik. Třetí pilíř se zabývá tržní disciplínou a formuje základ nové kultury předávání informací ohledně rizikového profilu banky investorům a kapitálovým trhům. K lepšímu pochopení základní konstrukce BASEL II jistě přispěje i níže uvedené schéma.

Schéma č.4 : Základní kostra BASEL II

Pramen: Dierick, F., Pires, F., Scheicher, M. and Spitzer, K. G. (2005).

První pilíř – minimální kapitálové požadavky

Tato část BASEL II je pro mou diplomovou práci stěžejní, neboť zohledňuje různé metody měření úvěrového rizika a tedy jeho řízení ze strany bank.

Současný koncept slouží jako nástroj pro omezení úvěrového a tržního rizika, přičemž banka má jediný předepsaný postup pro měření úvěrového rizika a dvě možnosti měření rizika tržního. BASEL II v rámci prvního pilíř rozšiřuje okruh rizik, proti nimž banka musí držet kapitál i škálu metod, jež může pro výpočet kapitálového požadavku zvolit.

Úvěrové riziko bude možné kvantifikovat dvěma základními přístupy. Nejjednodušší, tzv. standardizovaná metoda, bude povinná pro všechny banky, pokud si se souhlasem regulátora nevyberou metodu sofistikovanější (základní IRB nebo pokročilý IRB). Výběr vyspělejších metod měření rizik však musí být podložen dostatečně dlouhými

časovými řadami, zkoumáním vlastností příslušných pravděpodobnostních rozdělení a kvantifikací jejich charakteristik.

V rámci operačního rizika je dána bankám možnost vybrat si ze čtyř postupů jeho měření. Základní metoda (BIA), standardní metoda (STA), standardizovaný alternativní přístup (ASA) a pokročilá metoda (AMA).

V oblasti měření tržního rizika k žádným výrazným změnám nedochází. Mění se definice obchodního portfolia (nově bude možné zařadit všechny nástroje, které banka drží za účelem obchodování a je schopna je minimálně denně přeceňovat) a stanovování kapitálového požadavku v případě příliš malého obchodního portfolia (možnost stanovovat stejným způsobem jako k bankovnímu portfoliu). Dosavadní metodika stanovení kapitálového požadavku zůstává zachována (nově je zahrnuto pouze úrokové riziko bankovní knihy).

Vyspělejší metody měření rizika jsou postaveny na využití vlastních bankou prováděných ratingů klientů. Nejsofistikovanější banky tak budou moci používat své vlastní jedinečné postupy, v nichž bude obsaženo jejich know-how. Tyto postupy však budou muset splňovat určitá kritéria a jejich použití bude podmíněno souhlasem regulátora.

Druhý pilíř – bankovní dohled

Druhý pilíř se zabývá výkonem bankovního dohledu a vymáháním ustanovení a požadavků nového konceptu, stanovením rizikového profilu bank a individuální kapitálové přiměřenosti. Logika druhého pilíře je založena na tezi, že subjekt s větší tolerancí k riziku je potenciálně zranitelnější a měl by být proto lépe kapitálově vybaven.

Díky novému konceptu by mělo dojít k relativizaci současného 8% limitu kapitálové přiměřenosti v tom smyslu, že tato hodnota bude nadále považována za jakési absolutní minimum, pod něž by se banka neměla za žádných okolností dostat. Předpokládá se, že

každé bance budou individuálně stanoveny dvě hodnoty kapitálové přiměřenosti, obě nad hranicí 8 %. Jedna by měla představovat jakési minimum pro danou banku a pokles pod tento limit by měl okamžitě vyvolat velmi razantní zásah ze strany regulátora. Druhá hodnota by pak měla vyjadřovat něco jako optimum, kolem něhož by kapitálová přiměřenost banky měla oscilovat za standardních podmínek. Nastavení těchto individualizovaných limitů bude velmi zodpovědný úkol kromě jiného i z toho důvodu, že postup nebude nikdy plně algoritmizovatelný, a proto v něm vždy bude určitý prostor pro úsudek regulátora.

Třetí pilíř – tržní disciplína

Třetí pilíř se týká zejména problematiky transparentnosti a zveřejňování informací ze strany bankovních subjektů. Význam tohoto pilíře spočívá v tom, že pokud má trh dostatek aktuálních a relevantních informací týkajících se každodenního hodnocení bank, může vůči nim sehrát velmi významnou disciplinující roli.

Implementování požadavků obsažených ve třetím pilíři by mělo vést k tomu, aby banky vydávaly výroční zprávy s daleko menším časovým odstupem od roční účetní závěrky než dosud a také k tomu, aby v nich zveřejňovaly informace, o svých akcionářích, majetkových vazbách, obchodních aktivitách a finanční situaci s podstatně vyšší vypovídací hodnotou než v současnosti.

S ohledem na pokračující rychlý rozvoj metod řízení bankovních rizik a alokace kapitálu se již začíná hovořit o BASEL III, který by umožnil aplikace úvěrových modelů. Dle mého názoru jsou jakékoliv úvahy o zavedení modernějšího konceptu regulace velmi předčasné, neboť nutnou podmínkou pro zavádění dalších regulatorních pravidel bude nejprve aplikace pokročilých metod měření příslušných rizik v bankách.

6.3 BASEL II a ČR

Česká republika jako jeden z členských států EU bude nucena implementovat obezřetnostní pravidla stanovená novou směrnicí EU do svého právního řádu. Proces

přechodu na tento koncept kapitálové regulace je v České republice výrazně ovlivňován faktem, že převážnou většinu bank zde vlastní významné zahraniční finanční skupiny. Ty pak určují, jaké přístupy budou uplatněny u jednotlivých typů rizik, kontrolují časový plán implementačního projektu a přímo řídí nebo výrazně ovlivňují jeho průběh.

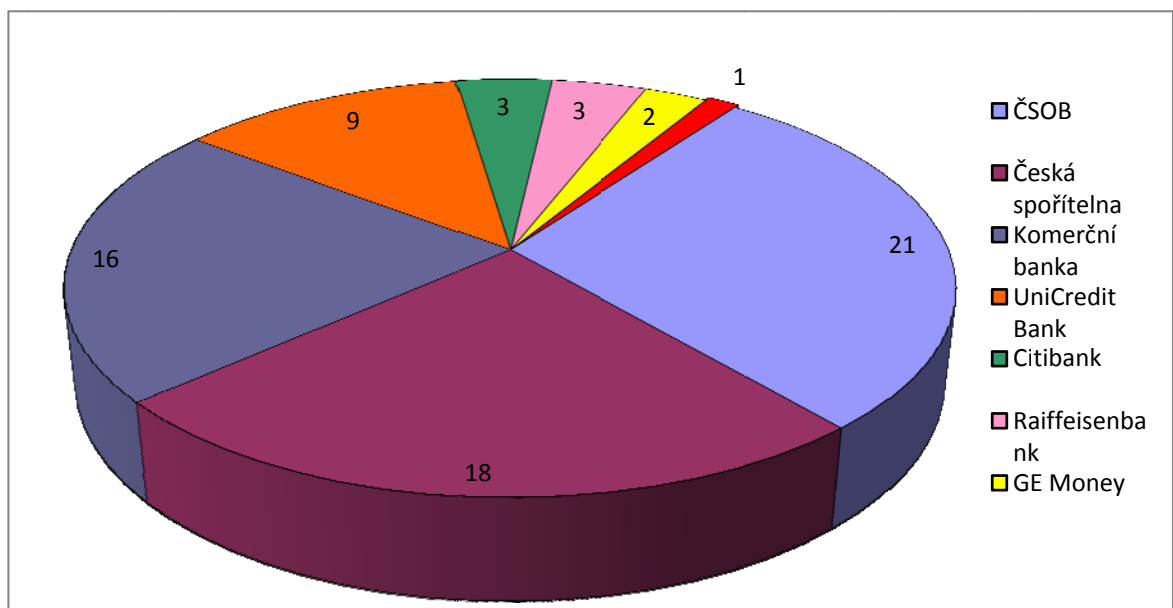
O kvantifikaci možného dopadu nových pravidel na český bankovní sektor se pokusil Vacek (2002). Na základě určitých předpokladů by po aplikaci nových pravidel dle doktora Vacka kapitálový požadavek vzrostl z dnešní hodnoty asi 72 mld. Kč na 122 mld. Kč, což představuje navýšení o 50 mld. Kč, respektive téměř o 70 %. Protože se však regulatorní kapitál pohybuje na úrovni 175 mld. Kč, snížila by se hodnota průměrné kapitálové přiměřenosti ze současné hodnoty kolem 19 % na 11 % a to už je úroveň, která může být pro některé banky vzhledem k novým pravidlům kritická. Na druhou stranu je třeba konstatovat, že tento odhad byl konstruován jako horní (tzn. že nakonec situace nemusí být tak dramatická). Výše dopadu bude ovlivněna nejenom regulatorními požadavky, ale i specifickou strukturou bilance každé banky. Proto bude nutné, aby banky na přizpůsobení se novým pravidlům pamatovaly s dostatečným předstihem.

Aktivní implementace nové bankovní regulace bude pro český bankovní sektor během na dlouhou trať a bude představovat velkou výzvu i příležitosti doprovázené značnými nároky na finanční i lidské zdroje. České banky se na implementaci požadovaných změn připravují kontinuálně již od roku 2002.

7. Praktický příklad porovnání bank

V praktické části diplomové práce je zaměřena na systém řízení úvěrového rizika a kvalitu úvěrového portfolia tří univerzálních bank – Komerční banky (dále jen „KB“), České spořitelny (dále jen „ČS“) a UniCredit Bank Czech Republic. Z hlediska jejich tržního podílu na celkových aktivech bankovního sektoru lze dovodit, že všechny tři výše zvolené banky patří v podmínkách ČR mezi velké banky.

Graf č. 1: Tržní podíl na celkových aktivech

Pramen: Unicredit Bank, vlastní zpracování

Podobné údaje lze získat také porovnáním tržního podílu na zisku po zdanění u jednotlivých bankovních subjektů. Největší podíl na zisku po zdanění z analyzovaných bank má ČS (22,9 %). Na druhém místě je opět KB s 22,0 % a třetí místo zaujímá Unicredit Bank se 7,0 %.

Praktická část je zaměřena u každé banky nejprve na nejvýznamnější vlastníky a klíčový klientský segment. Dále je stručně popsána charakteristiku každé banky, tzn. objem bilanční sumy, nejvýznamnější položky na aktivní straně bankovní rozvahy a

trendy. Bude následovat portfolio bank, kde se zaměřím a zanalyzuji diverzifikaci, zajištění, klasifikované pohledávky, jejich strukturu a vývoj.

Protože základním cílem každého podnikatelského subjektu je dosahovat zisku, nezapomenu také uvést stav a vývoj čistého zisku po zdanění jako základ vypovídající o kvalitě a prosperitě banky.

Tento ukazatel však nevypovídá o efektivnosti banky jako takové, protože tím se zjistí pouze zda banka vydělává nebo dosahuje ztráty. Z tohoto ukazatele není zřejmé, zda je zhodnocován kapitál akcionářů, řízení aktiv a pasiv, nákladovost banky.

Aby mohla být porovnána výkonnosti banky v čase a také s konkurencí, příp. s celým bankovním sektorem, budou zavedeny ještě relativní ukazatele finanční výkonnosti – ROE a ROA.

7.1 Komerční banka a její portfolio

KB patří mezi největší bankovní instituce v ČR a své služby poskytuje zhruba 1,62 milionům klientů. Od října 2001 je KB členem francouzské finanční skupiny Société Générale (SG), která má v rukou 60,35 % celkového základního kapitálu banky. Po vstupu SG prodělala KB řadu zásadních změn, například významně změnila obsluhu klientů, uvedla na trh řadu nových produktů pro klienty všech segmentů a představila novou firemní identitu. Byl nastartován transformační program, jehož cílem bylo zvýšení finanční a obchodní výkonnosti banky, implementace know-how majoritního akcionáře a začlenění KB do organizačních struktur finanční skupiny SG. KB nabízí své služby širokému spektru klientů – od občanů, přes SME a municipality až k velkým korporacím. Komplexní bankovní služby poskytované KB doplňují jednotlivý členové finanční skupiny KB.

Tabulka č. 2 Základní ekonomické ukazatele KB (mil. Kč)

položka	2009	2008	2007
bilanční suma	695 036	699 044	661 819
pohledávky za bankami	156 875	200 272	201 768
pohledávky za klienty *	135 197	121 154	130 900
Čistý zisk náležející osobám s podílem na vlastním kapitálu Banky	11 007	13 161	11 188

Pozn.: nekonsolidované údaje podle IFRS

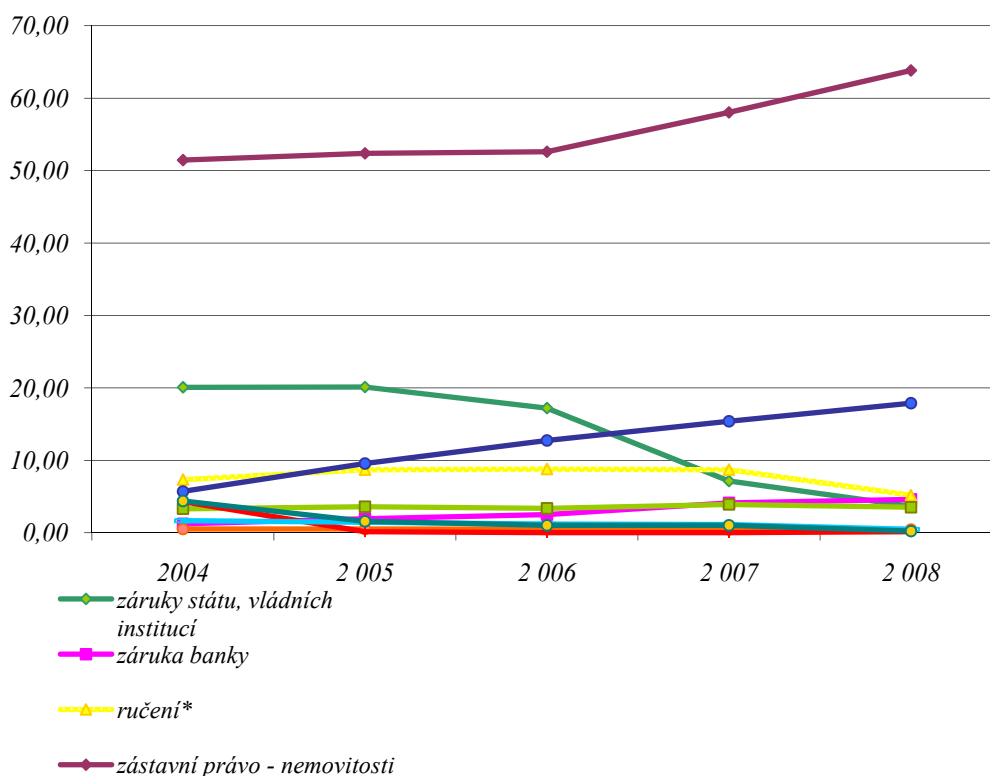
Pramen: vlastní tabulka sestavená na základě údajů z VZ KB

Výše uvedená tabulka ukazuje zajímavé trendy. Největší aktivní rozvahovou položkou jsou pohledávky za bankami, což svědčí buď o značném množství poskytnutých úvěrů jiným bankovním institucím, nebo o vysokých vkladech na běžných či termínovaných účtech u jiných bank. Při bližší analýze této rozvahové položky jsem zjistila, že největší část tvoří úvěry poskytnuté ČNB v rámci reverzních repo operací (166,6 mld. Kč). Zajímavé proto bude srovnání poměrových ukazatelů ROE a ROA, které bude provedeno v následující kapitole.

Úvěrové portfolio KB

Při řízení úvěrového rizika KB využívá pestrou paletu zajišťovacích instrumentů. Z grafu je zřejmé, že již od roku 2004 je nejběžnějším typem zajištění zástavní právo k nemovitostem, jehož procentní podíl vzrostl z hodnoty 51 % (2001) na dnešních 64 %, což představuje více než polovinu celkové hodnoty zajištění. V popředí zájmu KB stojí již druhým rokem v oblasti zajištění úvěrového portfolia zástava pohledávek, která v roce 2008 dosahovala téměř 18 % (2004: 6 %). Dále je také patrný klesající zájem ze strany KB využívat jako zajišťovací instrument záruky státu a vládních institucí a ručení. Od roku 1999 také začala KB využívat nový zajišťovací instrument – pojištění úvěrového rizika.

Graf č. 2: Analýza pohledávek za klienty podle druhu zajištění (v %)

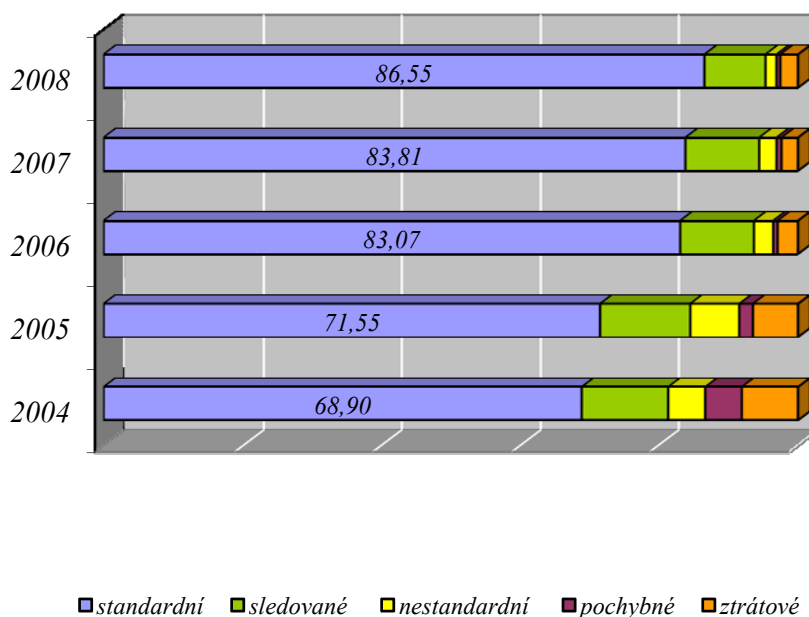

Pramen: vlastní graf sestaven na základě údajů z VZ KB

Následující odstavce jsou podrobněji zaměřeny na analýzu kvality úvěrového portfolia KB. Nejprve je uvedena klasifikaci jednotlivých úvěrů podle metodiky ČNB. Z grafu je

patrné, že kvalita úvěrového portfolia KB se za posledních pět let rapidně zlepšila, za což KB vděčí především vstupu klíčového majoritního vlastníka. Zatímco v roce 2004 dosahovaly standardní úvěry pouze úrovně 68,9 %, tak v roce 2008 jejich podíl na celkových úvěrech činil více než 86,55 %. I přes výrazné zlepšení kvality portfolia KB, nelze jej označit podle standardů EU za kvalitní, neboť podíl standardních úvěrů zatím nedosáhl požadované úrovně 90%. Dále je možné konstatovat, že i podíl klasifikovaných úvěrů na celkových poskytnutých úvěrech má klesající tendenci, přičemž podíl ztrátových úvěrů se oproti roku 2004 snížil téměř 4krát a podíl pochybných úvěrů 5krát. V roce 2006 je vidět výrazný nárůst standardních pohledávek, který lze připsat především úspěšně provedené restrukturalizaci úvěrového portfolia KB, která byla provedena v první polovině roku a spočívala v prodeji portfolia nebonitních pohledávek společnosti GE Capital Corporation.

Graf č. 3: Úvěrové portfolio KB dle klasifikace ČNB

Pozn.: nekonsolidované údaje

Pramen: vlastní graf sestaven na základě údajů z VZ KB

Aby analýza kvality úvěrového portfolia byla komplexní, používají se k hodnocení poměrové ukazatele, které jsou uvedeny v následující tabulce.

Tabulka č. 3: Vybrané poměrové ukazatele KB (v %)

	2 004	2005	2006	2007	2008
Klasifikované úvěry / úvěry celkem	31,10	28,45	16,93	16,19	13,45
Ztrátové úvěry / úvěry celkem	8,05	6,46	2,91	2,35	2,52
Standardní úvěry / úvěry celkem	68,90	71,55	83,07	83,81	86,55
Klasifikované úvěry / standardní úvěry	45,13	39,76	20,38	19,32	15,54
(Ztrátové + pochybné úvěry) / úvěry celkem	13,33	8,42	3,55	3,06	3,07
(Sledované + nestandardní úvěry) / úvěry celkem	17,76	20,03	13,38	13,13	10,37

Pramen: vlastní tabulka sestavená na základě údajů z VZ KB

Ukazatel poměru klasifikovaných úvěrů k celkovým úvěrům poklesl za posledních pět let o více jak polovinu, což svědčí o rostoucí kvalitě portfolia. Další ukazatel v tabulce nám ukazuje, jak velkou část portfolia KB tvoří úvěry nesoucí nejvyšší úvěrové riziko. Jelikož je snahou každé banky mít ve svém portfoliu co nejméně těchto úvěrů, platí, že čím menší je tento ukazatel, tím vyšší je kvalita úvěrového portfolia. Vidíme, že i v případě KB má tento ukazatel klesající tendenci. Poměrový ukazatel klasifikované úvěry / standardní úvěry nám vyjadřuje, kolika procenty se podílí klasifikované úvěry na standardních úvěrech. Každá banka se snaží mít tento ukazatel co nejnižší. V případě KB došlo k výraznému poklesu tohoto ukazatele z 45,13 % v roce 2004 na dnešních (2008) 15,54 %.

Pokud by se mělo shrnout několik předchozích zjištění shrnout do jedné věty, dalo by se říci, že kvalita úvěrového portfolia KB se neustále zlepšuje a zůstává i přes jeho dynamický růst velmi dobrá.

Tabulka č. 4: Finanční ukazatele KB (v %)

	2004	2005	2006	2007	2008
Rentabilita průměrných aktiv (ROA)	0,6	2,0	2,1	2,1	1,9
Rentabilita průměrného kapitálu (ROAE)*	11,6	30,6	25,0	22,1	19,5
Kapitálová přiměřenost (dle ČNB)	14,3	13,4	15,4	12,8	13,6

* podle IFRS

Pramen: vlastní tabulka sestavená na základě údajů z VZ KB

V případě KB dosahuje ukazatel ROA od roku 2005 hodnoty kolem 2 %, což lze podle mezinárodních standardů považovat za excelentní návratnost aktiv. Pro zhodnocení úrovně ROE bylo zvoleno jeho srovnání se střednědobými a dlouhodobými státními dluhopisy. Výnosnost těchto bezrizikových cenných papírů se pohybuje v rozmezí od 2,55 – 4,20 %. Aby bylo možné konstatovat, že ukazatel ROE dosahuje příznivých hodnot, musela by být jeho hodnota vyšší než je výnosnost těchto cenných papírů navýšené o 8 %. Z tabulky je patrné, že tento ukazatel se dlouhodobě drží nad touto úrovní a lze tedy říci, že jeho úroveň je výborná. Klíčovým rokem je pro ukazatel ROE rok 2006, kdy dosáhl nejvyšší návratnosti a zároveň došlo ke změně trendu z rostoucího na klesající. Podobný trend lze vyzorovat také u hospodářského výsledku KB, který má také klesající tendenci.

Bez větších problémů byly také splněny požadavky kladené na banku ze strany regulátora v souvislosti s dodržováním pravidel kapitálové přiměřenosti.

Komerční banka na rozdíl o zbylých dvou bank vykazuje ve své bilanci jako největší položku pohledávky za bankami, jejíž největší část je tvořena reverzními repo operacemi s ČNB. Další skutečností, která ji odlišuje od ostatních analyzovaných bank, je pokles čistého zisku v posledním roce, což může být způsobeno řadou faktorů jako např. nárůst nákladů banky. Mezi nejčastější formy zajištění úvěrových pohledávek v Komerční bance patří zástavní právo k nemovitostem, které zajišťuje více 64 % celkových poskytnutých úvěrů, následované zástavou pohledávek (18 %). Komerční

banka tedy využívá k minimalizaci úvěrového rizika jedny z nejkvalitnějších forem zajištění. Na rozdíl od České spořitelny, jejíž standardní pohledávky zabírají téměř 94% úvěrového portfolia, dosahuje poměr standardních pohledávek na celkovém objemu poskytnutých úvěrů pouze 87 %, což podle mezinárodních standardů znamená, že takovéto portfolio nelze označit přívlastkem „kvalitní“. Nicméně poměrové ukazatele, které se využívají při hodnocení kvality úvěrového portfolia, signalizují jeho zlepšující se úroveň.

7.2 Česká spořitelna a její portfolio

Kořeny ČS sahají až do roku 1825, kdy zahájila činnost Spořitelna česká, nejstarší právní předchůdce ČS. ČS je dnes bankou pro téměř 5,5 milionu klientů. V roce 2000 se stala členem silné středoevropské finanční skupiny Erste Bank, která je zároveň nejvýznamnějším akcionářem, neboť její podíl na hlasovacích právech činí 99,5 %. Skutečnost, že ČS je jedním z největších hráčů na českém bankovním trhu, dokládá i fakt, že velikost podíl aktiv ČS (728,4 mld. Kč k 31. 12. 2006) na celkových aktivech bankovního sektoru je téměř 25 %. ČS poskytuje komplexní servis pro drobné klienty, malé a střední podniky (dále jen „SME“), korporace, veřejný sektor i neziskové organizace. Klíčový clientský segment tvoří podle ČS soukromá klientela (VZ 2008).

Tabulka č. 5: Základní ekonomické ukazatele ČS (mil. Kč)

položka	2004	2005	2006	2007	2008
bilanční suma	581 780	654 064	728 393	814 125	862 230
pohledávky za bankami	77 112	97 846	73 179	65 688	93 306
pohledávky za klienty *	239 289	283 420	329 105	418 415	461 424
Čistý zisk	8 137	9 134	10 385	12 148	15 813

Pozn.: nekonsolidované údaje podle IFRS

Pramen: vlastní tabulka sestavená na základě údajů z VZ ČS

Z tabulky je možné vyzorovat několik trendů. Tak například dochází k neustálému nárůstu bilanční sumy ČS a také pohledávek za klienty. Nárůst objemu pohledávek za klienty svědčí jednak o velkém zájmu banky úvěrovat tento segment a jednak o neustále rostoucí poptávce po úvěrech ze strany retailového segmentu. Naopak klesající tendenci

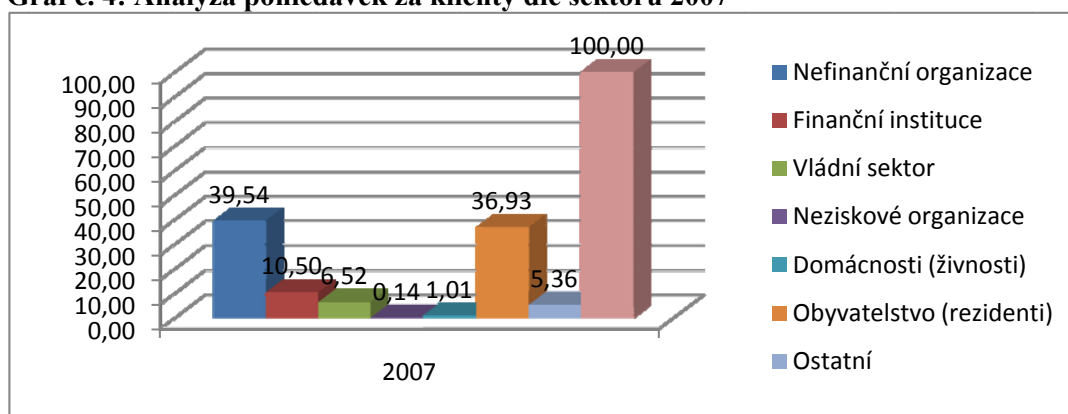
v letech 2004, 2006 a 2007 vykazuje položka pohledávky za bankami, i když v roce 2005 vykazala tato položka nárůst, který byl způsoben zejména repo operacemi ČS. Tento nárůst se znovu objevil i v roce 2008. Markantní nárůst lze vidět také u položky čistého zisku, který se meziročně zvýšil o celých 44 %. Za nárůstem zisku může být hned několik faktorů, které také mohou a zpravidla jsou ve vzájemné interakci, například snížení provozních nákladů, úspěšná akvizice nových klientů, resp. zvýšená poptávka po produktech ze strany stávajících klientů, dobře fungující systém řízení bankovních rizik, především úvěrového rizika apod.

Úvěrové portfolio ČS

Banka má několik možností jak eliminovat úvěrové riziko, například diverzifikace úvěrového portfolia, zajištění úvěrových pohledávek, správně fungující úvěrový proces spolu s kvalitně provedenou úvěrovou analýzou atd.

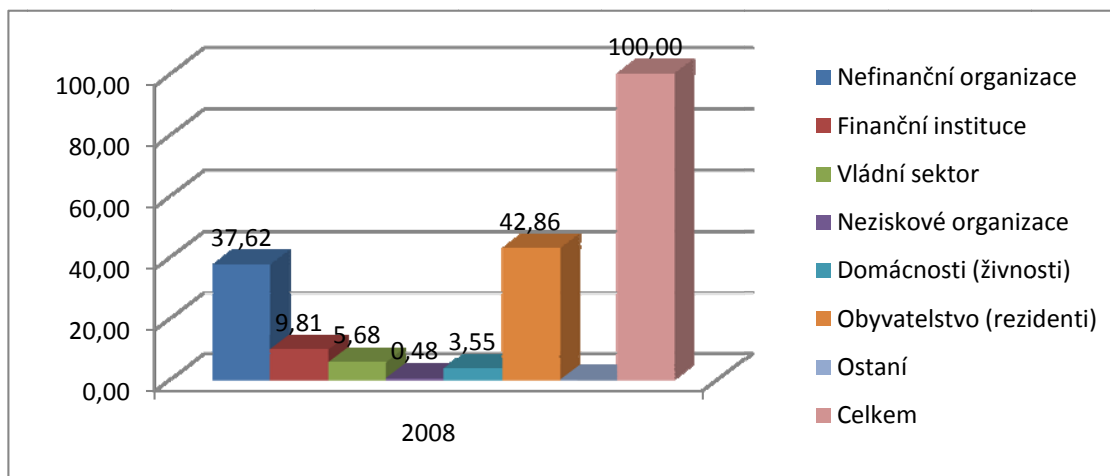
Z grafu č. 4 je patrné, že v roce 2004 bylo přes 75 % celkových úvěrů poskytnuto nefinančním organizacím a obyvatelstvu. V roce 2008 se toto procento ještě zvýšilo až k 79 %, což může představovat hrozbu v případě, že by v těchto sektorech došlo k recesi. Podíl úvěrů poskytnutých retailovému segmentu na celkových úvěrech se zvýšil z 36,93 % na 42,86 %, což může znamenat zvýšený zájem banky právě o tento segment, neboť v něm vidí vysoký růstový potenciál. Zároveň dochází k poklesu podílu úvěrů poskytnutých finančním institucím a vládnímu sektoru.

Graf č. 4: Analýza pohledávek za klienty dle sektorů 2007

Pramen: vlastní graf sestavený na základě údajů z VZ ČS

Graf č. 5: Analýza pohledávek za klienty dle sektorů 2008

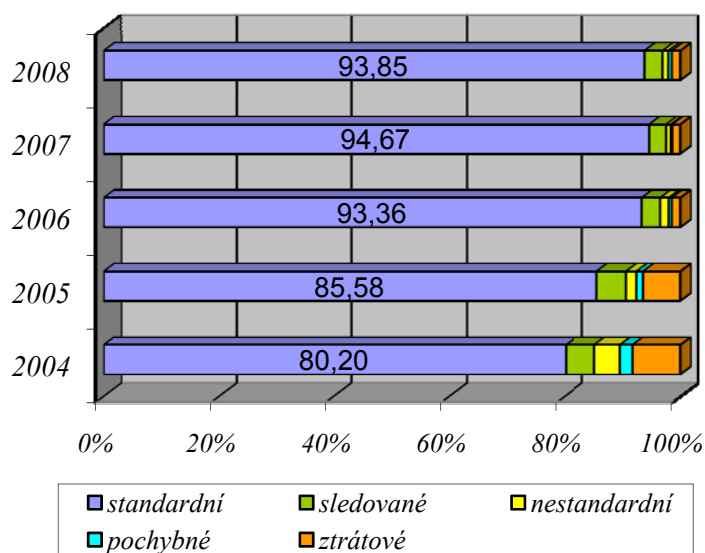
Pramen: vlastní graf sestavený na základě údajů z VZ ČS

Pro snížení úvěrového rizika je důležitá jeho diverzifikace nejen z hlediska sektorů, ale také odvětví. Zatímco v roce 2004 a 2005 bylo nejvíce úvěrů poskytnuto státním institucím (2004: 31,58 %; 2005: 27,76 %), tak v letech následujících došlo ke změně, kdy nejvíce úvěrů směřovalo k obyvatelstvu. K trvalému poklesu vzhledem k objemu poskytnutých úvěrů dochází během sledovaných čtyř let pouze v odvětví energetiky..

Další možností, kterou může banka využít ke zmírnění úvěrového rizika, je zajištění svých pohledávek. Na tomto místě je však nutné zdůraznit, že nezáleží pouze na celkové sumě zajištěných úvěrů, ale také na jejich kvalitě a rychlosti jejich realizace v případě defaultu klienta. V roce 2004 patřili mezi nejčastější zajišťovací instrumenty v ČS zejména bankovní záruky, ručení fyzickou či právnickou osobou a zástava nemovitostí. Během let však některé formy zajištění ztrácely na významu. Nyní je v ČS nejpreferovanější formou zajištění zástava nemovitostí, jejíž využití vzrostlo o 57 %. Druhou nejpoužívanější formou zajištění pak zaujímá ručení spolu s bankovní zárukou. V posledních letech ČS také začíná stále více využívat cenné papíry k zajištění svých pohledávek. Přestože se v popředí zájmu banky začíná objevovat kvalitní typ zajištění - zástavní právo k nemovitostem, stále je ještě velká část úvěrového portfolia ČS zajištěna méně kvalitním typem zajištění, jakým ručení bezpochyby je.

Následující odstavce jsou zaměřeny na klasifikaci úvěrového portfolia ČS dle metodiky ČNB. Každá banka se snaží mít co nejvyšší podíl standardních úvěrů na celkovém objemu poskytnutých úvěrů a naopak minimalizovat ztrátové pohledávky, které představují nejhorší část portfolia, tj. tzv. nedobytné pohledávky. Podle standardů Evropské unie je za kvalitní úvěrové portfolio považováno portfolio, ve kterém je podíl standardních úvěrů na celkových úvěrech 90 %. Z grafu je patrné, že od roku 2006 lze úvěrové portfolio ČS označovat přívlastkem kvalitní (2006: 93,36 %; 2007: 94,67 %; 2008: 93,85 %). Výrazný klesající trend můžeme sledovat také v oblasti klasifikovaných pohledávek – sledovaných, nestandardních, pochybných a ztrátových.

Graf č. 6: Úvěrové portfolio ČS dle klasifikace ČNB

Pramen: vlastní graf sestavený na základě údajů z VZ ČS

Pokud bychom chtěli zhodnotit kvalitu úvěrového portfolia pouze z grafu č. 6., tak je zřejmé, že poslední roky je možné považovat portfolio ČS za kvalitní. Aby však analýza bylo komplexní, využívají se k hodnocení kvality úvěrového portfolia také poměrové ukazatele, které jsou uvedeny v následující tabulce.

Tabulka č. 6: Vybrané poměrové ukazatele ČS (v %)

	2 004	2005	2006	2007	2008
Klasifikované úvěry / úvěry celkem	19,7	14,4	6,6	5,3	6,1
Ztrátové úvěry / úvěry celkem	8,2	6,4	1,4	1,3	1,4
Standardní úvěry / úvěry celkem	80,1	85,6	93,4	94,7	93,9
Klasifikované úvěry / standardní úvěry	24,5	16,8	7,1	5,6	6,6
(Ztrátové + pochybné úvěry) / úvěry celkem	10,29	7,55	1,99	1,62	2,06
(Sledované + nestandardní úvěry) / úvěry celkem	9,37	6,87	4,65	3,71	4,09

Pramen: vlastní graf sestavený na základě údajů z VZ ČS

Prvním ukazatelem je poměr klasifikovaných úvěrů k celkovým poskytnutým úvěrům, který vyjadřuje podíl, jakým se klasifikované úvěry, tj. úvěry, u kterých se v určité míře objevilo úvěrové riziko, podílejí na celkových poskytnutých úvěrech. Čím je tento ukazatel vyšší, tím nižší je kvalita úvěrového portfolia. Z tabulky je zřejmé, že v průběhu sledovaných let došlo k výraznému poklesu tohoto ukazatele, což svědčí o rostoucí kvalitě úvěrového portfolia ČS. U ukazatele klasifikovaných úvěrů k standardním úvěrům platí stejná úměra jako u předchozího poměrového ukazatele. I u tohoto ukazatele můžeme říci, že se vyvíjí ve prospěch kvality úvěrového portfolia, neboť v roce 2004 dosahoval tento ukazatel 24,5 %, což je oproti 6,6 % na konci roku 2008 výrazný pokles.

Sledování struktury portfolia úvěrů dává na jedné straně bankám možnost eliminovat své riziko vytvářením dostatečných rezerv a opravných položek k těmto pohledávkám, na druhé straně jim to umožňuje analyzovat nepříznivý vývoj v úvěrování některých skupin podniků, eventuálně odvětví a obezřetněji korigovat svou úvěrovou politiku v těchto odvětvích.

Kvalita úvěrového portfolia má vliv na ekonomiku dané banky. Neboť špatné úvěrové portfolio vyznačující se značným podílem pochybných a ztrátových pohledávek na celkových pohledávkách, má v konečném důsledku dopad na výsledek hospodaření dané banky. Ke klasifikovaným úvěrům je nutné tvořit opravné položky a rezervy, které zvyšují náklady a zároveň tak snižují hospodářský výsledek banky.

Prostřednictvím hospodářského výsledku se špatná kvalita úvěrového portfolia negativně promítne také do rentability kapitálu (ROE) a aktiv (ROA), které vypovídají o tom, kolik jedna jednotka kapitálu, resp. aktiv, vyprodukovala zisku.

Tabulka č. 7: Finanční ukazatele ČS (v %)

	jednotka	2008	2007	2006	2005	2004
Rentabilita aktiv (ROA)*	%	1,8	1,5	1,5	1,4	1,4
Rentabilita kapitálu (ROE)*	%	26,3	23,8	23,0	22,3	21,8
Kapitálová průměrnost **	%	10,30	9,60	9,30	8,70	9,00

* konsolidované údaje dle IFRS

** nekonsolidovaný údaj dle metodiky ČNB

Pramen: vlastní tabulka sestavená na základě údajů z VZ ČS

Ukazatel ROA by podle mezinárodní standardů měl dosahovat hodnoty 1 %. Z tabulky je tedy zřejmé, že v roce 2004 byla hodnota tohoto ukazatele značně pod optimální hodnotou. Ke změně došlo až v následujících letech, kdy ukazatel návratnosti aktiv začal růst a v následujících letech ROA dosahuje stále lepších hodnot. U hodnocení ukazatele ROE je situace o něco složitější. Aby bylo možné určit, zda ukazatel rentability kapitálu dosahuje příznivých hodnot, je nutné jeho hodnotu porovnat s výnosností bezrizikových cenných papírů, mezi něž patří např. státní dluhopisy, státní pokladniční poukázky či hypoteční zástavní listy. Pro srovnání jsem vybrala výnosnost střednědobých a dlouhodobých státních dluhopisů, jejichž výnosnost se pohybuje v rozmezí od 2,55 – 4,20 %. Abychom mohli konstatovat, že ukazatel ROE dosahuje výborné úrovně, musela by být jeho hodnota vyšší než je výnosnost těchto bezrizikových cenných papírů navýšená o 8 %. Nyní je možné konstatovat, že ukazatel ROE dosahuje dlouhodobě excelentní úrovně. Porovnáním údajů o hospodářském výsledku ČS) s hodnotami ROE a ROA lze vysledovat, že ukazatele ROE a ROA kopírují vývoj hospodářského výsledku banky.

Při srovnání ukazatele rentability aktiv a kapitálu ČS s údaji za celý bankovní sektor, můžeme říci, zda ČS dosahovala průměrných, nadprůměrných či podprůměrných

výsledků. V případě ukazatele ROA dosahuje ČS nadprůměrných hodnot, neboť čistý zisk k aktivům činil v roce 2008 v ČS hodnoty 1,5 %, zatímco za celý bankovní sektor tento ukazatel dosáhl hodnoty jen 1,39 %. Nadprůměrných hodnot tento ukazatel dosahoval i v předchozích dvou obdobích, kdy hodnota ROA za celý bankovní sektor činila v roce 2007 1,26 % a v roce 2006 1,21 %. Naopak v případě ukazatele ROE dosahuje ČS v průběhu let 2006 – 2008 podprůměrných hodnot, neboť ukazatel ROE za celý bankovní sektor dosahuje vyšších hodnot, a to 23,80 % v roce 2006, 23,34 % v roce 2007 a 25,16 % v roce 2008.

Z tabulky také vyplývá, že ČS splňovala bez větších problémů požadavky na kapitálovou přiměřenost. V posledních letech se však ukazatel kapitálové přiměřenosti nebezpečně přiblížil k hraniční hodnotě 8 %, což bylo způsobeno rostoucím objemem klientských úvěrů. ČS na tuto situaci zareagovala posílením regulatorního kapitálu prostřednictvím emise podřízeného dluhu. Podřízené dluhopisy byly ČS emitovány v 2005 o celkovém nominálním objemu 3 mld. Kč.

České spořitelně se i přes dynamický nárůst pohledávek za klienty, podařilo prostřednictvím kvalitně provedené úvěrové analýzy a důsledného monitoringu úvěrových pohledávek, dosáhnout nárůstu čistého zisku. Úvěrové portfolio České spořitelny nelze označit za vysoce diverzifikované, neboť přes 80 % celkově poskytnutých úvěrů směřuje k nefinančním organizacím a obyvatelstvu. Ke snížení úvěrového rizika banka využívá také nejrůznější formy zajištění, přičemž převažují spíše kvalitnější formy jako zástava nemovitostí (57 %) nebo bankovní záruky. Z hlediska klasifikace úvěrového portfolia podle metodiky ČNB jej lze označit za velmi kvalitní, neboť téměř 94 % všech poskytnutých úvěrů tvoří standardní úvěry. Tvrzení, že Česká spořitelna disponuje kvalitním úvěrovým portfoliem, dokládá i fakt, že neustále narůstá hodnota ukazatele návratnosti aktiv a vlastního kapitálu.

7.3 HVB Bank Czech Republic a její portfolio

UniCredit Bank Czech Republic a.s. zahájila svoji činnost na českém trhu

5. listopadu 2007. Vznikla integrací dvou dosud samostatně působících úspěšných bankovních domů HVB Bank a Živnostenské banky. Vznikla integrací dvou dosud samostatně působících úspěšných bankovních domů BankAustria/Creditanstalt Czech Republic, a. s. a HypoVereinsbank CZ, a.s

HVB Bank je dceřinou společností největší rakouské finanční instituce Bank Austria Creditanstalt (BA-CA), která vlastní 100 % akcií UniCredit Bank. V druhé polovině roku 2005 se UniCredit Bank (HVB Bank) stala členem italské skupiny UniCredit Group, která je přední dynamickou evropskou finanční skupinou se silným kapitálovým základem, špičkovým know-how a jasnou strategií v zemích střední a východní Evropy. BA-CA je v rámci UniCredit Group odpovědná za aktivity ve střední a východní Evropě. Výsledkem spojení je čtvrtá největší česká banka.

UniCredit Bank nabízí své služby jak firemní klientele tak i privátnímu segmentu. Je jednou z nejsilnějších bank na trhu v oblasti projektového, strukturovaného a syndikovaného financování Corporate Finance. Mimořádně silnou pozici si banka rovněž vybuodovala v oblasti akvizičního financování a také se řadí na první příčku ve financování komerčních nemovitostí.

Tabulka č. 8: Základní ekonomické ukazatele UniCredit Bank (mil. Kč)

položka	2008	2007	2006	2005	2004
bilanční suma	278 681	269 014	179 344	165 387	142 644
pohledávky za bankami	41 334	32 991	20 171	35 440	20 007
pohledávky za klienty	173 856	152 774	106 701	93 883	84 946
Čistý zisk	4 911	3 305	2 110	1 856	1 672

Pozn.: nekonsolidované údaje podle IFRS

Pramen: vlastní tabulka sestavená na základě údajů z VZ UniCredit Bank ,

Tak jako u předchozích dvou analyzovaných bank je patrný nárůst velikosti bilanční sumy, který však u UniCredit Bank nejmarkantnější. K výraznému nárůstu došlo také

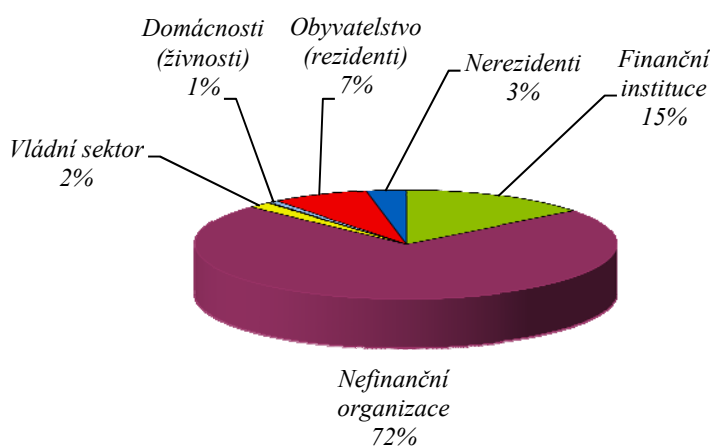
u čistého zisku po zdanění. Banka v roce 2008 dosáhla vynikajících výsledků, když vykázala ziskve výši 4 911 mil. Kč. Toto představuje meziroční nárůst o 65,63 % proti roku 2007. Bez vlivu jednorázových výnosů z prodeje majetkových účastí v roce 2008 vzrostl čistý zisk o 29,5 %.

Úvěrové portfolio UniCredit Bank

Koncentrace úvěrového rizika vzniká z důvodu existence úvěrových pohledávek s obdobnými ekonomickými charakteristikami, které ovlivňují schopnost dlužníka resp. skupiny dlužníků dostát svým závazkům. Banky toto riziko minimalizují prostřednictvím diverzifikace svého úvěrového portfolia.

Je patrné, že Unicredit Bank se orientuje převážně na nefinanční instituce, ke kterým směřují ¾ celkového objemu poskytnutých úvěrů, což by mohlo, v případě problémů v tomto sektoru, znamenat značné ztráty pro banku.

Graf č. 7: Diverzifikace úvěrového portfolia UniCredit Bank dle sektorů

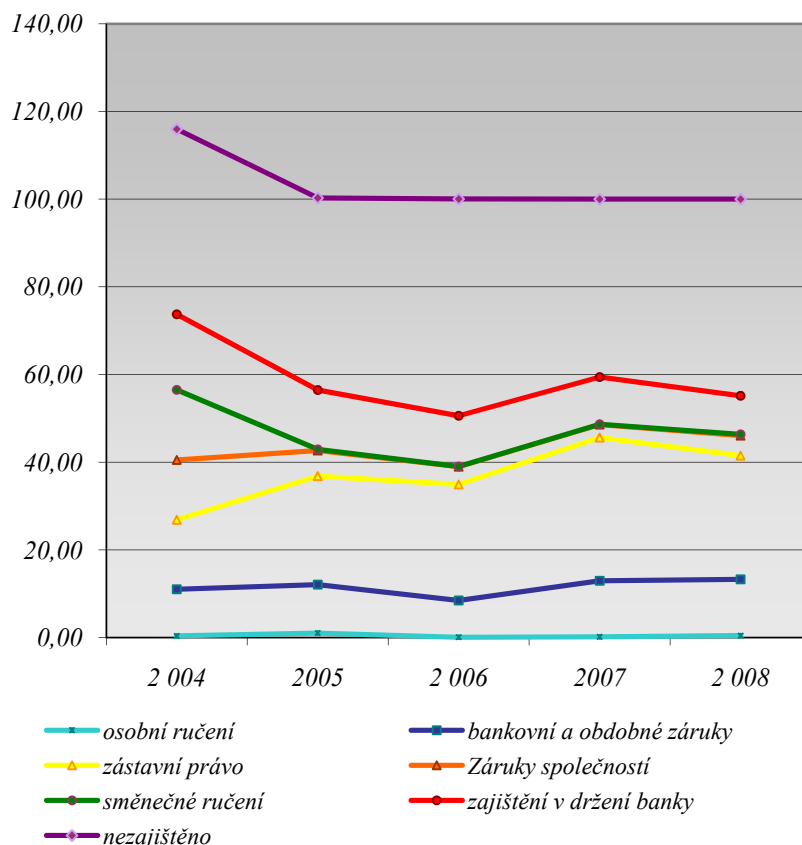

Pramen: vlastní graf sestavený z údajů VZ UniCredit Bank

Po zjištění, že úvěrové portfolio banky se orientuje především na korporátní nefinanční klientelu, bude zajímavé se podívat, jakým způsobem se snaží banka eliminovat úvěrové riziko prostřednictvím zajištění. UniCredit Bank ve své výroční zprávě uvádí, že typ zajištění volí v závislosti na bonitě dlužníka a charakteru transakce. Za materiálně ocenitelné zajištění zpravidla považuje následující typy zajištění: hotovost,

bonitní cenné papíry, bankovní záruku bonitní banky, záruku vysoce bonitní nebankovní osoby, nemovitosti, postoupení vysoce bonitních pohledávek.

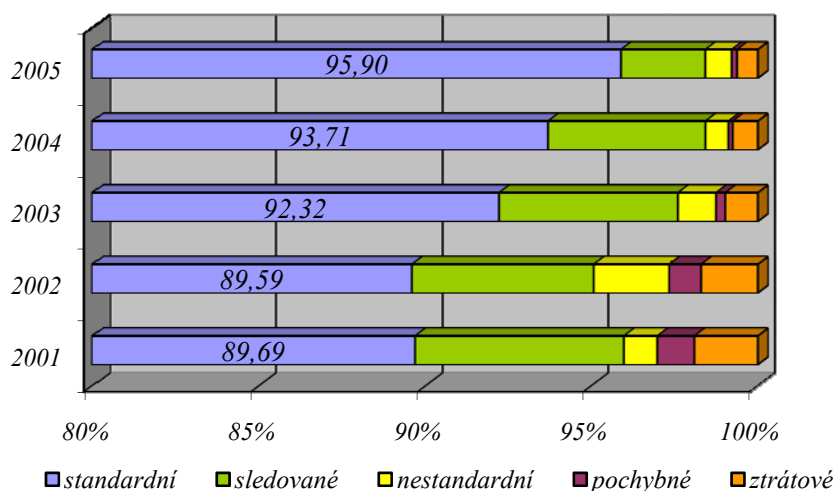
Graf č. 8: Zajištění úvěrového portfolia UniCredit Bank (v %)

Pramen: vlastní graf sestavený z údajů VZ UniCredit Bank

Z grafu je patrné, že banka ve více než 45 % případů nemá úvěrové riziko kryto žádným zajišťovacím instrumentem. Mezi nejvyužívanější typy zajištění v UniCredit Bank patří zástavní právo a bankovní záruky.

Graf č. 9: Úvěrové portfolio UniCredit Bank dle klasifikace ČNB

Pramen: vlastní graf sestavený z údajů VZ UniCredit Bank

Podle grafu č. 9 je možné úvěrové portfolio UniCredit Bank v posledních třech letech (2006-2008) označit podle standardů EU za kvalitní, neboť podíl standardních úvěrů dosahuje hodnoty přes 90 %. Patrný je také pokles hodnoty klasifikovaných úvěrů, který v roce 2008 dosahoval pouze 4 % z celkově poskytnutých úvěr. Přesnější obraz o kvalitě úvěrového portfolia mohou podat také vybrané poměrové ukazatele, které jsou uvedeny v následující tabulce.

Tabulka č. 9: Vybrané poměrové ukazatele UniCredit Bank (v %)

	2 004	2005	2006	2007	2008
Klasifikované úvěry / úvěry celkem	10,3	10,4	7,8	6,3	4,1
Ztrátové úvěry / úvěry celkem	1,9	1,7	1,0	0,8	0,6
Standardní úvěry / úvěry celkem	89,7	89,6	92,3	93,7	95,9
Klasifikované úvěry / standardní úvěry	11,5	11,6	8,5	6,7	4,3
Úroky z úvěrů / přijaté úroky celkem	68,3	76,1	66,2	63,9	64,7
Úroky z úvěrů klientů (nekonsolid.)	5 277	4 778	3 362	2 987	3 278
přijaté úroky celkem (nekonsolid.)	7 726	6 281	5 078	4 676	5 067

Pramen: vlastní tabulka sestavená z údajů VZ UniCredit Bank

Poměrový ukazatel klasifikovaných úvěrů k celkovým poskytnutým úvěrům nám ukazuje, jak velký je podíl úvěrů, u kterých se v určité míře objevilo riziko, na

celkových poskytnutých úvěrech. Snahou každé banky je, aby tento ukazatel měl co nejnižší hodnotu. Během pěti let klesla hodnota tohoto ukazatele o více než ½, což svědčí o rostoucí kvalitě úvěrového portfolia. Od roku 2004 došlo k poklesu podílu klasifikovaných úvěrů na standardních úvěrech z 11,5 % na 4,3 % v roce 2008. Fakt zlepšení kvality úvěrového portfolia banky dokládá například i druhý poměrový ukazatel, který vykazuje také klesající tendenci.

Nyní se zaměřím na dopad kvality úvěrového portfolia UniCredit Bank na její ekonomiku. Kvalitní úvěrové portfolio ovlivňuje prostřednictvím výsledku hospodaření hodnotu ukazatelů rentability aktiv a vlastního kapitálu. Hodnotu ROA a ROE UniCredit Bank nám ukazuje následující tabulka.

Tabulka č. 10: Finanční ukazatele (v %)

	jednotka	2004	2005	2006	2007	2008
Rentabilita aktiv (ROA)	%		1,3	1,2	1,2	1,2
Rentabilita kapitálu (ROE)	%	12,3	18,6	17,8	13,2	12,8
Kapitálová přiměřenost	%	15,12	13,70	13,70	10,30	10,90

Pramen: vlastní tabulka sestavená z VZ UniCredit Bank

Z tabulky vyplývá, že hodnota ukazatele ROA se v posledních třech letech drží na stejné úrovni, která podle mezinárodních standardů znamená dobrou úroveň návratnosti aktiv. Ve srovnání s bankovním sektorem jako celkem však UniCredit Bank dosahuje podprůměrných výsledků ve všech třech posledních letech.

Pro hodnocení úrovně návratnosti vlastního kapitálu jsem zvolila výnosnost střednědobých a dlouhodobých státních dluhopisů, u nichž se výnosnost kuponu pohybuje v rozmezí od 2,55 – 4,20 %. Jelikož hodnota ROE převyšuje výnosnost dlouhodobých státních dluhopisů navýšenou o 8 %, znamená to dobrou návratnost vlastního kapitálu banky. Nutno však podotknout, že i tento ukazatel má v posledních letech klesající tendenci, což může signalizovat určité problémy banky. Pokud srovnáme výsledek ROE s celým bankovním sektorem, pak lze konstatovat, že UniCredit Bank dosáhla pouze podprůměrných výsledků. Nejmarkantnější je rozdíl

v roce 2008, kdy ROE za bankovní sektor činil 25,16 % a u UniCredit Bank pouze 12,8 %.

Ukazatel kapitálové přiměřenosti se po celé sledované období pohyboval nad minimální požadovanou úrovní 8 %. Zatímco v průběhu let 2004 – 2007 měl ukazatel klesající tendenci, tak v roce 2008 došlo k nepatrnému nárůstu, což mohlo být způsobeno buď navýšením některé ze tří složek kapitálu, nebo snížením úvěrového či tržního rizika banky.

Také u UniCredit Bank lze vidět typickou strukturu bilance, neboť největší položkou na aktivní straně jsou pohledávky za klienty. Při bližším pohledu na úvěrové portfolio banky z hlediska jeho sektorové diverzifikace lze konstatovat, že se orientuje především na nefinanční podniky, který poskytuje více jak 72 % z celkového balíku poskytnutých úvěrů. Při srovnání České spořitelny s UniCredit Bank je tedy možné říci, že úroveň diverzifikace úvěrového portfolia je značně nízká, což by mohlo znamenat pro banku značné ztráty v případě problémů tohoto segmentu. Přestože se UniCredit Bank orientuje převážně na korporátní klientelu, pro níž je typická vyšší míra úvěrového rizika, tak ve více jak 45 % případů nemá toto riziko zajištěno žádným instrumentem. I přesto lze podle standardů Evropské unie označit toto portfolio za kvalitní, neboť podíl standardních úvěrů na celkovém objemu poskytnutých úvěrů je téměř 96 %, což je nejvíce ze všech tří analyzovaných bank. O dobré kvalitě úvěrového portfolia také vypovídají ukazatele ROE a ROA.

7.4 Návrhy řešení problémových úvěrů

Předtím, než dojde k otevřeným projevům insolvence dlužníka, je většinou možné zaregistrovat mnoho signálů, předznamenávajících celkové zhoršení v jeho hospodaření svědčících o vzniku negativních tendencí.

Jak toto nebezpečí minimalizovat? Cestu prevence můžeme rozdělit do čtyř oddílů:

- metody předcházení vzniku problémových úvěrů;
- způsoby hospodaření s problémovými úvěry;
- metody likvidace problémových úvěrů;

- realizace věcných zajišťovacích instrumentů

Metody předcházení vzniku problémových úvěrů

Nejúčinnějším a nejlevnějším způsobem, jak zamezit problémovým úvěrům, je předcházet jejich vzniku. Nejlepším způsobem je takové problémové úvěry neposkytovat. Důležité je před poskytnutím úvěru ověřit věrohodnost klienta, zda z hlediska kvalit jde o klienta, který plní pravidelně a bez problémů své závazky.

K tomu slouží:

- systém ověřování identity;
- systém ověřování způsobilosti vstupovat do závazků;
- systém osobních referencí;
- systém vlastního registru rizikových klientů;
- systém komerčních (profesionálních) informací;
- ověření pravosti a úplnosti předkládaných dokumentů;
- ověřování rizika a logiky podnikatelského záměru;
- ověřování rizika spojeného s kvalitou zajištění úvěru.
-

Mezi hlavní varovné signály od klienta lze zařadit:

- zhoršená komunikace ze strany dlužníka;
- nereálné plány do budoucna;
- nerušení struktury vedení podniku;
- zvýšená fluktuace zaměstnanců;
- neobvyklé pohyby na běžném účtu;
- drobné nedodržování splátkových kalendářů; ...

Výše uváděné příznaky nemusí automaticky znamenat zhoršení hospodářské situace dlužníka. Přesto bývají zpravidla projevem jeho začínajících potíží a zvyšujícího se rizika pro banku. Pokud banka tyto signály zachytí v dostatečném předstihu, je naděje, že ve spolupráci s postiženým klientem najde řešení, jak jeho situaci stabilizovat a tím současně pro sebe odstranit nebo snížit hrozbu ztráty. Banka má možnost podniknout kroky ke zlepšení jejího postavení.

Způsoby hospodaření s problémovými úvěry

Za problémové lze považovat úvěry, respektive klienty, u nichž míra zpoždění plnění závazků vyplývajících z úvěrové smlouvy nebo míra neúplnosti plnění těchto závazků překračuje meze přípustné tolerance stanovené bankou v rámci její bezpečnostní politiky.

Banka se v zásadě rozhoduje mezi alternativami řešení:

- vyčkávat a nedělat nic (banka očekává, že si dlužník pomůže sám. Je to zřejmě nejméně efektivní metoda.);
- zlepšit si svou vlastní pozici (banka může například s dlužníkem dohodnout podepsání uznání závazku.);
- sjednat si s dlužníkem další dodatečné zajištění úvěru;
- pohledávku uspokojit ze zajištění;
- pohledávku postoupit za úplatu třetímu subjektu;
- odepsat pohledávku; .

Aby banka mohla čelit negativním důsledkům neplacení úroků a úmoru jistiny, má možnost a většinou také povinnost vytvářet k problémovým úvěrům opravné položky a rezervy. Základ tohoto propočtu je odhad pravděpodobnosti výše škod, ke kterým může dojít – zjistit jej můžeme na základě statistiky poměru skutečné výše ztrát k počtu a výši úvěrových pohledávek.

Pro výpočet pravděpodobné výše ztráty v dané kategorii klasifikace úvěrové pohledávky lze vycházet ze vztahu mezi počtem problémových úvěrů v dané kategorii, průměrnou výší pohledávky a průměrnou výší možné ztráty podle vzorce:

$$Z_x = r_x * s_x * UP$$

Z_x je pravděpodobná výše ztráty banky u úvěrů, které se dostanou do klasifikace typu x;
 r_x je pravděpodobnost, že úvěr se dostane do klasifikace typu x (riziková složka);
 s_x je pravděpodobná výše ztráty z úvěrové pohledávky v kategorii x (škodní složka);
UP je celková výše pohledávek úvěrující banky snižená o hodnotu zajištění úvěru.
Tvorbu opravných položek k pohledávkám z úvěru v České republice stanoví opatření

české národní banky č. 193/1998, o zásadách klasifikace pohledávek z úvěrů a tvorby opravných položek k těmto pohledávkám.

Tvorbu rezerv, ale i opravných položek upravuje zákon č. 593/1992, o rezervách pro zajištění základu daně z příjmů. Jde o maximální hodnoty, které jsou daňově uznatelné.

Metody likvidace problémových úvěrů

K tomu, aby banka dosáhla co nejmenší ztráty má tři základní skupiny metod likvidace problémových úvěrů:

- sankce (postihy): v případě reálné naděje, že sankční tlak napomůže zlepšit platební a informační morálku klienta. Sankce mohou být smluvní nebo ze zákona, peněžní nebo nepeněžní, úrokové, úvěrové anebo ve formě smluvní pokuty.;
- změny podmínek úvěrové smlouvy: obvykle v situaci, kdy se klient dostal nezaviněně do obtíží a kdy změna těchto podmínek může usnadnit řešit situaci. Hlavními ekonomickými podmínkami, které se mohou měnit, jsou úroková sazba, doba čerpání úvěru, doba splácení úvěru, metoda splácení úvěru.;
- realizace zajišťovacích instrumentů: podle toho, zda jde o realizaci zajišťovacích nástrojů osobních nebo věcných. Může jít o plnění podle výše (úplné, částečné, doplňkové), podle způsobu (bezpodmínečné, podmíněčné). V praxi lze použít řadu nejrůznějších kombinací těchto záruk.

Realizace věcných zajišťovacích instrumentů

Realizace věcných zajišťovacích instrumentů, především zástav, se uskutečňuje v zásadě jejich prodejem. Může jít o prodej:

- dobrovolný (po dohodě s dlužníkem): přímý, zprostředkovaný, formou dobrovolné veřejné dražby, změnou v osobě dlužníka;
- nedobrovolný: cestou soudního výkonu rozhodnutím (exekuce, dražby), cestou konkurzu, vyhlášení úpadku dlužníka, formou mimosoudní veřejné nedobrovolné dražby.

Realizací zástav se obecně rozumí prodej zástavy, ten může být vyřízen mimosoudní cestou např. způsobem: prodej zástavy bankou na základě dohody s klientem; prodej zástavy klientem se souhlasem banky; prodej zástavy likvidátorem klienta se souhlasem banky; prodej zástavy v dobrovolné nebo nedobrovolné dražbě.

Soudní vymáhání pohledávky by mělo být zvažováno až jako krajní řešení. Jedná se o drahou a v českých podmínkách i nesmírně časově náročnou záležitost, celkový výtěžek je snížen o náklady soudního vymáhání. V průběhu řízení může také docházet ke znehodnocování zajištění i majetku dlužníka. Soudní vymáhání může mít podobu žaloby na zaplacení peněžité částky, žaloby na plnění ze směnky, žaloby na soudní prodej zástavy či podání návrhu na prohlášení konkurzu na majetek dlužníka.

Jestliže po vydání pravomocného rozhodnutí dlužník pohledávku v soudem stanovené lhůtě nesplní, může banka přikročit k dalšímu vymáhání. Jsou možné dvě varianty:

- návrh na výkon rozhodnutí: srážky ze mzdy, příkázání pohledávky, prodej movitých věcí a nemovitostí, prodej podniku
- návrh na nařízení exekuce: vymáhání pohledávky touto formou umožňuje exekuční řád. Dle zákona „č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti“ provádí exekutor nucený výkon exekučních titulů (realizaci majetku dlužníka).

K tomu, aby banky snížily riziko, musí použít tyto hl. zásady úrokové politiky banky:

- stanovit úrokové marže (úrokového rozpětí) – tj. rozdíl mezi aktivními a pasivními úroky, zpravidla se pohybuje kolem 2%
- stanovit úrokové sazby v závislosti na lhůtě peněz – tzn. že peníze, které jsou poskytovány na delší dobu, musí přinášet větší výnos
- stanovit různé úrokové sazby pro různé produkty, kdy jejich cena závisí na míře
- omezit disponování s prostředky, lhůtě poskytnutí peněz a jejich výši, např. vklady na viděnou – 0,5%, termínované – 3%

- stanovit úrokové sazby podle bonity klienta, kdy vysoce bonitní klient má výhodnější sazby – prima sazba
- stanovit úrokové sazby podle vývoje nabídky a poptávky, kdy cena je utvářena na peněžním nebo kapitálovém trhu vlivem nabídky a poptávky, trh bank v Čechách je oligo-polním, tzn. že cena je určena hlavními velkými bankami, ostatní se přizpůsobí
- stanovit úrok. sazby podle postavení banky na trhu
- stanovení úrok. sazeb ovlivňuje inflace
- stanovení úrok. sazeb ve vztahu k jiným zemím – banky se ohlížejí na to, jaké jsou úrokové sazby v jiných zemích

Zhodnocení

V rámci praktické části jsem analyzovala úroveň zajištění úvěrového portfolia tří bank (Česká spořitelna, a. s., Komerční banka, a. s. a UniCredit Bank CR a. s.). Z výsledků analýzy vyplývá, že nejlépe své portfolio má zajištěno Komerční banka, která navíc využívá také nejkvalitnější zajišťovací instrument, tj. zástava nemovitostí, který má na celkové hodnotě podíl 64 %. O něco méně kvalitně má své portfolio zajištěna také Česká spořitelna, jejíž úvěrové portfolio je z 57 % zajištěno zástavním právem k nemovitosti. Ve značné míře však také využívá méně kvalitní zajišťovací nástroj, a to ručení. Na třetím místě se pak umístila UniCredit Bank CR, která má 45 % svého úvěrového portfolia nezajištěno, což by mohlo dle mého názoru v kombinaci s výraznou orientací této banky na korporátní klientelu znamenat v budoucnu výrazné existenční problémy, například v případě recese ekonomiky, resp. některých odvětví.

Na úrovni úvěrového portfolia se banka snaží eliminovat úvěrové riziko prostřednictvím úvěrové diverzifikace. Nyní se tedy blíže podíváme, jak řídí své úvěrové portfolio analyzované banky z pohledu jeho sektorové diverzifikace. U České spořitelny je největší objem úvěrů poskytnut domácnostem.

UniCredit Bank CR směřuje $\frac{3}{4}$ celkového objemu poskytnutých úvěrů nefinančním institucím (72 %). Dalšíh přibližně 15 %, resp. 7 % z celkové sumy úvěrů je nabídnuto

finančním institucím, resp. domácnostem. Česká spořitelna má oproti UniCredit Bank CR své portfolio mnohem více diverzifikováno, neboť se orientuje na více sektorů. O více jak 80 % celkového objemu poskytnutých úvěrů se dělí obyvatelstvo (43 %) a nefinanční organizace (38 %), 10 % pak směřuje k finančním institucím.

Při řízení úvěrového rizika na úrovni bankovního portfolia se vychází z toho, že toto riziko se objevuje v bankovní rozvaze ve dvou aktivních položkách – úvěrové pohledávky za klienty a úvěrové cenné papíry. Banky na této úrovni při řízení úvěrového rizika využívají limity čisté úvěrové angažovanosti, jejichž primárním cílem je zabezpečit alespoň základní stupeň diverzifikace bankovních aktiv a tím zabránit nadměrné koncentraci úvěrového rizika.

Omezování úvěrového rizika se i na zbylých dvou úrovních uskutečňuje prostřednictvím úvěrových limitů, které jsou současně využívány jako jeden z nástrojů řízení úvěrového rizika. Soustava limitů musí zohledňovat i ostatní rizika, kterým je banka vystavena a musí být přiměřená velikosti banky a způsobu řízení, komplexnosti a kapitálové přiměřenosti.

Nyní budou ještě krátce shrnuta nová pravidla kapitálové přiměřenosti, která jsou jednou z nejvýznamnějších změn v oblasti regulace finančních institucí posledního desetiletí. Nový koncept kapitálové přiměřenosti reaguje na nastupující trendy v řízení úvěrového rizika. BASEL II se vyznačuje citlivějším přístupem k měření a řízení úvěrového rizika, neboť umožňuje používat ke stanovení kapitálového požadavku pokročilejší metody, založené na modelových přístupech. Posun směrem k flexibilnějším přístupům by měl přispět jednak ke zvýšení efektivity bankovní regulace a dohledu a k celkové stabilitě bankovního sektoru, a jednak by se v budoucnu měli snižovat rozdíly mezi regulatorním a ekonomickým kapitálem.

Kvantifikace úvěrového rizika bude možná dvěma způsoby - standardizovanou metodou a metodou založenou na interním ratingu. U standardizované metody budou banky využívat pro stanovení rizikových vah expozic externí rating publikovaný externí

ratingovou agenturou. U druhé zmíněné metody bude bankám dána možnost měřit kvalitu pohledávek prostřednictvím vlastních interních ratingů. Obě tyto skutečnosti jenom potvrzují fakt, že význam ratingu v bankovníctví v rámci stanovení úrovně regulatorního kapitálu k úvěrovému riziku narůstá.

K dalším novinkám patří kromě jiného individualizovaný přístup regulatorních orgánů k jednotlivým bankám, zvýšení požadavků na zveřejňování informací bankami a na stanovování kapitálových požadavků na konsolidovaném základě. Termín implementace nových pravidel kapitálové přiměřenosti do praxe je ve směrnici ES stanoven na 1. ledna 2007 s tím, že některé pokročilejší přístupy byly aplikovány až o rok později, tedy k 1. lednu 2008.

Cílem této diplomové práce bylo charakterizovat úvěrové riziko a analyzovat příčiny vzniku tohoto rizika, což bylo provedeno v rámci první kapitoly. V následujících dvou kapitolách byly analyzovány různé možnosti řízení úvěrového rizika – složky systému řízení, jednotlivé úrovně řízení a různé přístupy k úvěrovému riziku. Pátá kapitola byla zaměřena na charakteristiky BASEL II a zhodnotila jeho dopad do řízení úvěrového rizika v bankách.

Pojem řízení úvěrových rizik a s ním spojené procesy na určité kvalitativní bázi začaly v českém bankovním sektoru nabývat většího významu po roce 1992. I přes relativně krátké období své existence prošly tyto systémy určitým vývojem a do současné doby doznaly výrazných změn. Jedná se zejména o získané zkušenosti, charakter a profilaci bank a nabídku jejich služeb. Pokud bychom chtěli srovnat úroveň řízení úvěrového rizika v ČR a ve vyspělých zemích EU, lze konstatovat, že za posledních několik let se systém řízení úvěrového rizika dostal na úroveň obvyklou v zemích EU.

V ideálním případě řízení úvěrového rizika by byl využíván systém sledující jednotlivé úvěrové případy a klienty a zaznamenávající všechny události a data týkající se parametrů úvěru a postupu při jeho splácení. Výstupem systému by byly hodnoty pravděpodobnosti selhání jednotlivých klientů a hodnoty míry návratnosti nesplacených úvěrů. Tento systém by však byl velmi náročný na získání a zpracování dat a vyžadoval

by využívání nejnovějších technologií. Pokud by však obsahoval dostatečně dlouhé časové řady, poskytoval by velmi spolehlivá data pro řízení úvěrového rizika a napomohl by tak ke zmírnění nejen úvěrového rizika. Nutno dodat, že nezbytný předpokladem pro kvalitní řízení úvěrového rizika je také tržní disciplína.

8. ZÁVĚR

Celosvětový posun ze strany vlád k liberálnějšímu řízení ekonomik zároveň vede k oslabování národních trhů finančních služeb. V důsledku toho se dostaly banky pod tlak konkurence, který je donutil rozhodujícím způsobem změnit svou činnost. Vzrůst konkurence vedl k prudkému tlaku na úrokové marže, poskytování širokého spektra finančních služeb, využívání nejnovějších technologií při řízení bankovních rizik apod.

I nadále však bankovní instituce zůstávají nejdůležitějším emitentem bezhotovostních peněz, s čímž souvisí nutnost podstupovat úvěrové riziko. Úvěrové riziko stále zůstává nejvýznamnějším rizikem, kterému jsou banky vystaveny (z pohledu podílu jednotlivých rizik na celkové expozici českých bank tvoří zhruba 60 – 70 %), a jeho řízení má proto rozhodující význam pro úspěšnost bankovního podnikání. Řízení tohoto typu rizika, které má oproti managementu jiných bankovních rizik poměrně dlouhou historii, doznalo v souvislosti se změnami ve struktuře klientů, v poptávce po úvěrových produktech a technologickém vybavení bank četných změn.

Jednou z těchto změn je nový přístup k řízení úvěrového rizika ze strany managementu bank, který se stále více orientuje na řízení rizika v kontextu se ziskovostí, zatímco v minulosti šlo především o snahu minimalizovat toto riziko za každou cenu. Jinak řečeno, dnes nejde pouze o snižování úvěrového rizika, ale do popředí se dostává snaha o optimalizaci vztahu mezi rizikem a výnosem. Management bank si také stále více uvědomuje vzájemnou provázanost jednotlivých bankovních rizik, čemuž také přizpůsobuje systém řízení rizik.

K řízení úvěrového rizika, resp. jeho snížení, si banky vytvořily mnoho mechanismů, mezi které patří například důkladná „zdravotní prohlídka“ potenciálního klienta, zajištění úvěrových obchodů, stanovení úvěrových limitů, monitoring úvěrových pohledávek, diverzifikace úvěrového portfolia atd.

Na úrovni jednotlivých úvěrových obchodů je úvěrové riziko minimalizováno skrze pečlivé posouzení bonity žadatele o úvěr, ke které dochází v rámci úvěrové analýzy. Výsledkem úvěrové analýzy je odpověď na otázku, zda bude žadatel o úvěr schopen v budoucnu dostát svým splatným závazkům. Klíčovým faktorem pro úspěšné vyhodnocení úvěruschopnosti dlužníka je dostatek relevantních a spolehlivých informací. Při úvěrové analýze banky často využívají on-line informace z bankovních a nebankovních registrů úvěrů, které poskytují informace o závazcích žadatele o úvěr k jiným bankám a dalším finančním institucím a o jeho platební morálce. Registry rozšiřují okruh nástrojů, které se využívají v oblasti řízení úvěrového rizika, čímž přispívají k jeho kvalitnějšímu a efektivnějšímu řízení.

Nejen samotná úvěrová analýza, ale také úvěrový proces jako celek, doznaly během posledních několika let výrazných změn především v důsledku různých faktorů, jako například vyvinutí předpisů pro řízení, snahy bank o uspokojení rostoucích vyhlídek akcionářů na kapitálovou návratnost a také nových regulačních postupů. K těmto změnám patří zvyšující se využívání ratingu a v rostoucí míře kvantitativní přístup k rozhodování o úvěru, oceňování a kontrole. Stále větší význam mají v úvěrovém procesu také omezovací doložky nebo zajištění.

Rostoucí význam zajištění dokládají nejen výsledky praktické části diplomové práce, ale také nové basilejské dohody, které umožňují využít zajištění jako jednu z technik zmírňující úvěrové riziko pro účely výpočtu kapitálové přiměřenosti.

Na závěr by se hodilo říci, že bez finančních rizik by finanční průmysl vůbec neexistoval, neboť předmětem činnosti je obchodování právě s tímto rizikem. K tomu, aby bylo možné dosahovat zisku, je nezbytné toto riziko správně řídit.

9. Summary

The subject of diploma thesis is description of bank credit risk and possibilities of its managing, which lead to its reduction or its elimination. The whole paper is primarily divided into six parts. The first part describes credit risk and reasons of its genesis, briefly are described other banking risks. The second part deals with credit risk management system, whereas significant part is focused on individual security instruments. The third part is concentrated on different planes of credit risk management. The fourth part describes various access to credit risk – traditional, based on market data and from the regulator's side. The fifth part is focused on capital adequacy, whereas great deal of a part is concentrated on the new basel capital accord so-called BASEL II. The final part will analyse credit portfolio structures of representative banks.